Orpana

Keväällä jo kolmas kuvankäsittelykurssi

❖

Julkaisujen sisällysluettelot tulossa Internetiin

❖

Sukututkimuksia Pälkäneeltä ja Kangasalta

Orpana ❖ Tampereen seudun sukututkimusseura ry:n julkaisu
nro 1/2001

Tampereen seudun
sukututkimusseura ry:n julkaisu

Orpana
nro 1/2001
vuodesta 1979 nro 53

Julkaisupäivä 29.12.2000
Toimitus ja taitto Johanna Kurela
Kansikuva Arja Kääriä

ISSN 0359-128X

Seuran osoite
Tampereen seudun sukututkimusseura ry
Kalkun viertotie 1 D 63
33330 Tampere

Seuran tilinumero
Merita Tampere 114630-7209098

Seuran www-sivut
www.genealogia.fi/stutkyh/tsss/tsssry.htm

Tampereen seudun sukututkimusseura ry

Puheenjohtaja
Pekka Nuottajärvi
Neulaniementie 2
35100 Orivesi as.
puh. 03–355 4308
sähköposti: pekka.nuottajarvi@sci.fi

Varapuheenjohtaja & julkaisujen myynti, tilaukset ja postitus
Virpi Nissilä
Riihipellonkatu 3 C 10
33530 Tampere
puh. 03–356 2887
sähköposti: viheni@koti.tpo.fi

Ohjelma-asiat
Eino Koskinen
Rongankatu 2–4 D 95
33100 Tampere
puh. 03–214 6731
sähköposti: einokos@saunalahti.fi

Retket
Ari Vesola
Aleksis Kiven katu 48 B 34
00510 Helsinki
puh. 050–541 2790

Sihteeri
Marjatta Rintala
Kalkun viertotie 1 D 63
33330 Tampere
puh. 03–343 2004
sähköposti: mrintala@koti.tpo.fi

Rahastonhoitaja
Pirkko Laine
Hatanpään valtatie 6 A 11
33100 Tampere
puh. 03–212 1207

Julkaisut
Johanna Kurela
Sorsapuisto 1 A 10
33500 Tampere
puh. 03–261 2292
sähköposti: johanna.kurela@koti.tpo.fi

Kirjastonhoitaja
Sirkka Nordfors
Nuijatie 19 A
33710 Tampere
puh. 03–356 1813

Maaliskuun 2001 vuosikokouksessa hallitukseen tulee muutoksia.

Puheenjohtajan palsta

Hyvä Tampereen sukututkimusseuran jäsen, saadessasi tämän lehden luettavaksesi on joulu jo takanapäin ja eletään vuodenvaihteen aikoja.

Uuden vuoden alkaessa on tapana katsoa taaksepäin menneitä tapahtumia ja tähyillä tulevaa aikaa. Kulunut vuosi on seurassamme ollut edelleen vilkas toiminnan vuosi. Tavanomaisten jäseniltojen ja retkien lisäksi jäsenistölle on tarjottu mahdollisuus osallistua erilaisille seuran järjestämille kursseille ja koulutukseen. Varsinaista sukututkimuksen perusopetusta antavat edelleen Tampereen ja lähiympäristön kansalais- ja työväenopistot.

Näiden antamaa perustietoa ovat täydentäneet oman seuramme järjestämät kuluneen vuoden kuvankäsittelykurssit ja sukututkimuksen tallennusohjelmien vertailutilaisuus.

Seuran omaa kurssitoimintaa pyritään jatkamaan ja kehittämään edelleen. Suuren kysynnän vuoksi kevätkaudelle on järjestetty vielä yksi kuvankäsittelykurssi. Oikeusasiakirjojen käsittelyyn perehdyttävä kurssi on myös suunnitteilla kevätkaudelle. Kurssin ajankohta ja sen vetäjä ovat vielä tätä kirjoitettaessa varmistumatta.

Kevätkauden 2001 aloittaa taas perinteinen Tampereen sukututkimuspäivä, josta on muodostunut merkittävä vuosittainen sukututkimusväkeä kokoava tapahtuma tasokkaine esitelmineen ja näyttelyineen. Kausi jatkuu tiistai-iltojen jäsenkokouksina. Niissä esitelmöijinä on omien jäsenten lisäksi vieraileviä historian ja sukututkimuksen asiantuntijoita.

Seuran jäsenmäärä kasvaa edelleen ja on jo ylittänyt 450 rajan. Atk:n ja Internetin yhä lisääntynyt tarjonta sukututkimuksen avuksi on tuonut ilahduttavasti myös nuorempaa väkeä harrastajajoukkoon. Kuluneen vuoden aikana tuli markkinoille yksi uusi sukututkimuksen tallennusohjelma, entisten neljän kotimaisen valtaohjelman lisäksi. Niistä jokainen löytänee mieleisensä ja tarpeidensa mukaisen ohjelman.

Sukututkimuksen harrastajien määrän kasvaessa ahtaus ja jonot kirjastoissa ja arkistoissa tulevat lisääntymään – suuret ikäluokathan ovat pian tulossa "sukututkimusikään". Toivottavasti tulevaisuudessa siirretään lisää arkistojen ja kirjastojen aineistoa Internetiin. Tämä vähentäisi painetta näihin laitoksiin ja niiden antamiin palveluihin. Kysymys on kuitenkin rahasta ja ehkä osin päättäjien asenteistakin, millä aikataululla tiedon siirtoa verkkoon tulee tapahtumaan.

Kehityksessä pysyy parhaiten mukana lukemalla sukututkimusalan lehtiä ja uutta kirjallisuutta. Internet ei vielä pysty korvaamaan näitä perinteisiä tiedonsiirtokanavia. Seuran omaan kirjastoon on vuoden aikana hankittu ja saatu lahjoituksena uutta ja vanhempaakin alan kirjallisuutta. Tilan ahtaus sielläkin haittaa kirjaston tehokasta käyttöä, ja lisää kaappitilaa onkin jo anottu kaupungilta.

Näin vuoden alussa toivotan kaikille sukututkimuksen ystäville hyvää, onnekasta ja tutkimusrikasta uutta vuotta!

Pekka Nuottajärvi

Seuran **uusi Vuosikirja on myynnissä** jälleen sukututkimuspäivästä 13. tammikuuta 2001 lähtien. Teoksen voi ostaa myöhemminkin ennen seuran jäseniltoja.

Vuosikirja 2/2000 sisältää syyskauden 2000 kiinnostavat esitelmät sekä Elmar Badermannin kirjoittaman artikkelin saksalaissukujen tutkimisesta.

Johanna Kurela

Kansanrunokirjasta

SISÄLTÖÄ SUKUTUTKIMUKSEEN

Suomen Kansan Vanhat Runot on laajin Suomessa milloinkaan julkaistu kirja. Siinä on kaikkiaan 25 osaa, joista ensimmäinen julkaistiin jo vuonna 1908 ja viimeisin vasta muutama vuosi sitten, 1997. Kirjassa on kaikkiaan kymmeniätuhansia suomalaisia runokatkelmia. Yksin Satakunnasta kirjaan on saatu noin 5600 merkintää ja Hämeestä noin 3550.

Teokseen on koottu 1800-luvulla ja 1900-luvun alkuvuosina kerättyjä kansanrunoja eri puolilta Suomea, Karjalaa ja Inkeriä. 1800-luvun loppupuolelta lähtien ovat kerääjät merkinneet muistiin myös perinteen esittäjän nimen. Heidän joukostaan voi tutkija löytää sukulaisiaan ja näin saada sukunsa tuntemasta perinteestä tutkimukseensa hyvin kiinnostavaa sisältöä, sitä monissa yhteyksissä toivottua "lihaa luiden päälle".

Vaikka teoksen nimessä puhutaankin runoista, sisältää teos myös huomattavan laajasti varsinaisen runouden lisäksi myös muutakin perinnettä, kuten lastenloruja, loitsuja ja parannussanoja.

Kaikki kirjan runot ovat alkuperäisessä muodossaan suoraan kerääjien kenttämuistiinpanoista otettuina. Ne on pyritty tallentamaan paikallisella murteella eikä niitä juurikaan ole sensuroitu eikä jälkeenpäin korjattu. Mukaan on otettu kaikki mahdollinen pitkistä monisivuisista runoista aina lyhyimpiin, yksisanaisiin loitsuihin asti.

Runokokoelmat on järjestetty maakunnittain ja maakuntien sisällä vielä alueittain ja aihepiirin mukaan. Maakuntajako noudattaa yleistä historiallista jakoa, jonka mukaan esim. Tamperetta ei lueta Hämeeseen vaan Satakuntaan.

Eri alueilta on saatu erilaista perinnettä talteen. Esimerkiksi Vienan Karjalan perinteessä on runsaasti kalevalamittaisia runoja, kun taas Hämeestä on tallennettu lastenperinnettä. Kaikkiin pitäjiin ei aikanaan ole riittänyt innokkaita kerääjiä, minkä vuoksi osasta pitäjiä on hyvinkin paljon materiaalia kun taas toisista ei ole saatu kerätyksi juuri mitään.

Kirjassa ei valitettavasti ole hakemistoa, minkä avulla voisi suoraan löytää itseä kiinnostavat henkilöt tai jonkin paikkakunnan kaikki runot. Halutut tiedot täytyy etsiä selailemalla läpi koko itseä kiinnostava maakunta.

Vaikkei perinteenesittäjien joukosta löytyisikään omia sukulaisia, on oman kohdepaikkakunnan perinteeseen tutustuminen silti hyvin antoisaa.

---

399. *Lavia. Kallio Saima, n. 1. — 28/12 19.*

Manda Grönfors, 54 v.

Tuutilaulu.

Aa aa Akkerin Maija,
Turusta tuoraan joka laija:
silkit, pumpulit ilmassa liehuu,
Saksan viinit pullossa kiehuu.

Jokaisen runon kohdalla mainitaan sen järjestysnumero koko kyseisen maakunnan runojen joukossa (tässä Satakunnan runo 399), kerääjän nimi (Saima Kallio), viitenumero alkuperäiseen käsikirjoitukseen (tämä runo on ollut alkuperäiskirjoituksen ensimmäinen) ja keruuvuosi (tässä on tiedossa tarkka keruupäivä, 28.12.1919). Jos asia tiedetään, mainitaan lisäksi kylän ja perinteenesittäjän nimi sekä muita lisätietoja.

– Sukututkija voi tehdä kirjasta iloisia löytöjä, kuten minulle kävi. Esimerkin lavialainen Manda Grönfors on isoäitini täti.

690. *Längelm. Kivi 129. 93.*
Länkipohja. Manu Tuulensuu, 65 v.
Kärmeen purema parannetaan, kun pannaan vettä astiaan ja kierretään käsin ja luetaan sanat yhleksään kertaan:

Mato musta maan alainen,
Kiilto vasken karvallinen,
Papin karvainen;
Kannon alla kiekurainen,
5 Huulet hunajaa ja kiäli mettä.

Kun sanat on luettu, niin vesi juatetaan sille, jota kärme oli purrut.

65-vuotias Manu Tuulensuu Längelmäen Länkipohjasta on tiennyt vuonna 1893 miten parannetaan käärmeen purema.

1607. *Akaa. Lindqvist 115. 87.*
Toijala. Lukkarin Tiina, 67 v.
Taika.
On kun saadaan varaas takaisin tuomaan kun pannaan sulatettua Tuli kivee kuppiin ja otetaan kolme Haapasta Tikkua Lastua ja kastetaan nää Lastut siihen sulaan Tuli kivi liemeen ja poltetaan nää tikut sitte ja kirotaan nä n sanoin että

Helvetin tuli pol[t]takoon sen
sydämen samalla lailla
kun nä[ä] lastut tässä palaa siksi kun hän takasin tuo mitä vei.

nyt rupee varkaan oma tunto vaiva[a]maan niin kovin että hän tuo takaisin sen kuin varaasti —.

Lukkarin Tiina Toijalasta kertoi Lindqvistille v. 1887, miten varas loitsutaan palauttamaan varastamansa tavarat.

2147. *Eräjärvi. Tyyskä (2209) n. 19*. —07.*
Mäki-Santeri (Santeri Mäkinen), kuohari ja ihmisten ja eläinten parantelija, 76 v.
Pakkasen sanat.

Pakkanen puhurin poika
Älä kylmää kynsiäni,
Älä päätäni palella,
Älä polta poskiani
5 Älä jäälä jalkojani.
Kylmää soita,
Kylmää maita,
Kylmää kiviä ja kantoja.

Mäki-Santeri, eräjärveläinen kuohitsija ja parantaja, käytti näitä sanoja parantamaan paleltumat vuonna 1907.

Peter Thomassonin vanhemmat kateissa

Kangasalainen Peter Thomasson (sotilasnimeltään Stör) on syntynyt rippikirjojen mukaan 1786. Rippikirjoissa hänen syntymäpaikkaansa ei mainita eikä häntä löydy Kangasalan kastettujen luettelosta vuosina 1776–1796.

Peter mainitaan Kangasalan rippikirjassa 1798–1809 sivulla 108 ratsumestari Ugglan renkinä. Samassa yhteydessä hänet mainitaan myös nikkari Salinin oppipoikana. Hänestä ei kuitenkaan ole merkintää Vääksyn kartanon Sarsan Knuutilassa asuvan puuseppä Johan Salinin yhteydessä. Rippikirjaan on myöhemmin vedetty sana *renki* yli ja tilalle on kirjoitettu *fotjägare*.

Kangasalla mainitaan samassa ja aikaisemmassa rippikirjassa renkipoikana eräs Peter Thomasson, joka voisi olla sama mies: rippikirjassa 1791–1796 (s. 130) Vehoniemessä ja 1798–1809 Huutijärven kestikievarissa. Kummassakaan ei ole mainittu syntymävuotta, joten asiasta ei ole varmuutta. Vehoniemessä hän olisi ollut palveluksessa jo 10-vuotiaana. Huutijärvellä puolestaan mainitaan kaksi muutakin renkiä, Michel ja Johan, joilla on sama patronyymi ja jotka saattavat olla Peterin veljiä.

Militaria-rullien mukaan Peter Thomasson Stör oli vuonna 1805 Adlercreutzin rykmentin Hauhon komppaniassa sotilaana. Häntä piti yllä Kangasalan Råksiån tai Räksiän ruotu. Peterin kangasalaisia sotilastovereita olivat mm. Suomatkan Carl Lönn, Apajan Henric Gers ja korpraali Justen Kirkonkylästä.

Vuonna 1807 Peter Stör muutti Orimattilaan, missä hän toimi mm. myllärinä. Hänen myöhemmät vaiheensa ovat selvillä, mutta lapsuus on yhä epäselvä. Tietääkö kukaan, missä Peter syntyi ja ketkä olivat hänen vanhempansa?

Annikki Yrjölä
Kirkkokatu 18 B 21
48100 Kotka
puh. (05) 214 150
sähköposti: kafyrjo@sci.fi

Pekka Sillanpää

Pälkäneen taistelu 1713

Eräs esi-isäni on kapteeni Christoffer Ivendorff, joka kaatui Pälkäneen taistelussa 6.10.1713. Tämän takia päätin tutkia vähän tämän taistelun vaiheita ja taustatekijöitä. Ensin kuitenkin vähän selvitystä tästä esi-isästäni.

Balttilaissukuinen Christoffer Ivendorff

Christoffer Ivendorff on ensimmäinen tämän suvun tunnettu jäsen Suomessa. Hänen sukujuurensa ovat hämärän peitossa. Tiedetään vain, että Ivendorffin suku kuuluu niihin moniin balttilaisiin sukuihin, jotka sotavuosina 1700-luvun alussa muuttivat Suomeen. Kuten monet muutkin Itämeren maakuntien nuorukaiset, niin Christoffer Ivendorffkin värväytyi Ruotsin armeijaan.

Ensimmäisen kerran hänet mainitaan, kun hän Narvassa saa ensimmäisen valtakirjansa. Hänet näet nimitettiin 6.12.1700 eli kohta Narvan voiton jälkeen sotatuomariksi (auditör) ja rykmentinkirjuriksi siihen värvättyyn jalkaväkirykmenttiin, jonka kenraali Otto Wellink perusti Inkerinmaalle ja Käkisalmen lääniin. Kuusi vuotta myöhemmin, 14.11.1706 hänelle annettiin "erinomaisen taitavuuden vuoksi" rykmentinmajoitusmestarin virka Turun läänin kaksikasjalkaväkipataljoonassa. Täten hän oli lopullisesti tullut Suomeen. Hänet nimitettiin 10.9.1708 saman yksikön kapteeniksi. Seuraavan vuoden joulukuussa hänet nimitettiin Turun läänin varsinaisen jalkaväkirykmentin kapteeniksi.

Christoffer Ivendorff oli ilmeisesti monien muiden silloisten sotilashenkilöiden tavoin uskonnollisen herätysliikkeen, pietismin kannattaja. Saksassa alkunsa saanut pietismi oli saanut kannatusta ja myötätuntoa Liivinmaan saksalaissukuisissa aatelis-, upseeri- ja virkaylimysperheissä.

Suomessa oli eräs yltiöpietisti, Petter Henrikinpoika Schäfer, joka uskonnollisten mielipiteidensä vuoksi oli tuomittu kuolemaan, mutta jonka kuningas armahti. Hän kärsi elinkautista vankeuttaan Turun linnassa. Siellä ollessaan hän piti päiväkirjaa (*Petter Henrik Schäferin päiväkirja 18.4.1707–13.3.1712*). Tässä päiväkirjassa mainitaan myös esi-isäni Christoffer Ivendorff. Hän oli nimittäin mukana siinä puolen tusinan henkilön joukossa, jotka 10.5.1711 kävivät tervehtimässä Petter Schäferiä. Tässä joukossa olivat mm. maaherra Johan von Palmenberg sekä kenraali, kreivi Hans Henrik von Liewen, joka oli tunnettu pietismin suosija.

Kapteeni Christoffer Ivendorff oli naimisissa Anna Maria Metherin (s. 31.12.1679, k. 20.10.1767) kanssa. Anna Marian isä oli Käkisalmen läänin rajatarkastaja ja entinen Sortavalan pormestari ja hänen äitinsä oli Sara Bang. Miehensä kuoleman jälkeen Anna Maria meni toisen kerran naimisiin kapteeni Carl Lindelöfin kanssa.

Christoffer Ivendorffilla ja Anna Maria Metherillä oli yhdeksän lasta, mutta vain kuusi niistä tunnetaan. Vanhin lapsista oli esi-isäni vääpeli Petter Johan Ivendorff (s. n. 1696, k. 1751 Vesilahdella).

Sotilaallinen tilanne Pultavan tappion jälkeen

Pultavan tappio 28.6.1709 merkitsi Ruotsin suurvalta-

aseman häviötä. Välittömästi tiedon saavuttua Pultavan taistelusta Tanskan Fredrik IV ja Saksin August Väkevä julistivat sodan Ruotsille. Syksyllä ja talvella 1709–1710 liittoutuneitten armeijat tunkeutuivat kaikkialta Kaarle XII:n joukkojen hallussa oleville alueille. Viipuri antautui 13.6.1710 lähes kolmen kuukauden piirityksen jälkeen, ja muutaman kuukauden kuluttua antautui Käkisalmi. Samana vuonna tsaari Pietari valloitti vielä Riian ja Tallinnan. Näin olivat Baltia ja Inkeri joutuneet venäläisten haltuun.

Kaarle XII oli taivuttanut Turkin julistamaan sodan Venäjälle 1710. Tsaarin joukot oli siten sidottu Etelä-Venäjällä ja Pohjois-Saksassa käytäviin taisteluihin siihen asti, kunnes Turkin kanssa solmittiin rauha 1711 ja ruotsalaiset joukot Pohjois-Saksassa antautuivat 1713. Nyt tsaari Pietari saattoi keskittyä Suomen nujertamiseen.

Lähtiessään Puolan sotaretkelle Kaarle XII oli jättänyt valtakunnan kaakkoisen osan puolustuksen yksinomaan suomalaisten joukkojen huoleksi. Näin ainaista miehistövajausta kärsivät ja heikosti varustetut suomalaiset rykmentit joutuivat ottamaan vastaan tsaari Pietarin armeijojen yhä kasvavan paineen.

Suomen tieverkosto 1700-luvulla

Suomen tieverkosto oli 1700-luvulla vielä verrattain harva. Pääosa teistä lähti maan silloisesta pääkaupungista Turusta. Yksi teistä suuntautui pitkin Pohjanlahden rantaa Tornioon ja sieltä edelleen Ruotsiin, toinen tie kulki rannikkoa myötäillen Helsinkiin ja sieltä edelleen Viipuriin. Edelleen ns. Hämeen härkätie kulki Turusta Hämeenlinnaan. Turusta pohjoiseen kulki tie Lauttakylän kautta Pohjanmaan tielle. Helsingistä lähti Hämeen-linnan ja Pälkäneen kautta kulkeva Pohjanmaan tie, joka Vaasan kohdalla yhtyi rannikkoa kulkevaan tiehen. Messukylästä oli tieyhteys Poriin, ja Pälkäneeltä haarautui myös tie Jämsän kautta Pohjois-Hämeeseen.

1700-luvun sotajoukot käyttivät tätä tieverkkoa hyväkseen.

Sotatoimet Etelä-Suomessa

Tsaarin valloitusarmeija lähti liikkeelle Pietarista huhtikuun lopussa 1713. 300 saaristolaivaan sijoitettiin n. 12000 jalkamiestä ja 200–300 kasakkaa. Ratsuväki kulki maantietä pitkin Viipurin kautta.

Suomessa olevien joukkojen ylipäällikkö oli kenraali Yrjö Lybecker, jota on sanottu saamattomaksi ja kyvyttömäksi johtajaksi. Hän oli keskittänyt joukkonsa Porvooseen.

Venäläiset tekivät kuitenkin yllättävän maihinnousun Helsinkiin, jota puolustamassa oli Uudenmaan jalkaväkirykmentin komentaja Kaarle Kustaa Armfelt pienen osaston kanssa. Ensimmäinen maihinnousuyritys 8.5.1713 torjuttiin, mutta kun venäläisiä laivoja tuli yhä lisää, luopui Armfelt kaupungista sytyttäen sen tuleen ja polttaen samalla suuren viljavaraston estääkseen sen joutumasta vihollisen käsiin.

Armfelt oli vetäytynyt Helsingistä ennen kuin Lybecker joukkoineen ehti apuun. Lybecker ei tehnyt mitään yritystä estääkseen maitse saapuvaa vihollisjoukkoa yhtymästä Helsingissä operoiviin joukkoihin, vaan vetäytyi joukkoinen Hämeenlinnaan.

Lybecker oli saanut määräyksen puolustaa Turkua, mutta hän lähetti sinne vain 500 miestä eversti Stiernschantzin komennossa. Venäläiset marssivat elokuussa 4000 miehen voimin Turkuun, eivätkä suomalaiset pystyneet estämään Turun valtausta.

Näin menetettiin kesällä ja syksyllä 1713 koko Etelä-Suomi.

Valtakunnan puolustuskomissio Tukholmassa vapautti nyt Lybeckerin tehtävistään ja nimitti uudeksi ylipäälliköksi kenraali Kaarle Kustaa Armfeltin, joka ryhtyi heti valmistelemaan vastarintaa. Hän valitsi uudeksi puolustuslinjaksi Pälkäneellä olevan Kostianvirran, jonka pohjoispuolelle hän alkoi rakennuttaa puolustusasemia.

Pälkäneen Kostianvirta

Noin kahden kilometrin pituinen Kostianvirta yhdistää Pälkäneveden Mallasveteen. 1700-luvulla vedenpinta oli

korkeammalla ja virran kautta kulkeva vesimäärä oli nykyistä suurempi. Tämä johtui siitä, että myös Vesijärven ja Längelmäveden vedet laskivat Kostianvirran kautta Mallasveteen. Aikoinaan Pälkänevesi, Längelmävesi ja Vesijärvi olivat salmien välityksellä yhteydessä toisiinsa. Tällöin vedet laskivat Kangasalla olleen Sarsanjoen kautta Roineeseen. Roine ja Mallasvesi olivat jo silloin yhteydessä keskenään ja laskivat Valkeakosken kautta Vanajaveteen.

Vuonna 1604 tapahtui suuri luonnonmullistus, kun maankohoamisen ja -kallistumisen johdosta Pälkänevesi mursi Kostianvirran paikalla olleen kapean hiekkakannaksen, jolloin syntyi Kostianvirta. Pälkäneveden pinta laski nopeasti 3,5 m Mallasveden tasolle. Samalla myös Iharin salmi muuttui koskeksi, jota kautta Längelmäveden vedet nyt purkautuivat. Sarsanjoki kuivui ja Längelmäveden pinta jäi Iharin kannaksen vuoksi Pälkäneveden pintaa korkeammalle.

Kun Iharinkosken partaalle syntyneet myllyt patosivat Längelmäveden pintaa yhä korkeammalle, rupesi tämä toimenpide haittaamaan rantaviljelyksiä, minkä vuoksi alettiin 1820-luvulla rakentaa kanavaa suoraan Längelmävedestä Roineeseen. Vuonna 1830 tokeet pettivät ja Längelmäveden vedet syöksyivät kanavaan tehden siitä kaksi kertaa aiottua leveämmän. Längelmäveden pinta laski puolitoista metriä Roineen ja Mallasveden tasolle. Tämä aiheutti sen, että Iharinkoski puolestaan kuivui.

Vuosina 1819–1821 laskettiin keinotekoisesti Mallasveden, Roineen ja Pälkäneveden pintaa alun toista metriä.

Näiden toimien vuoksi Kostianvirran veden pinta ei enää nykyään ole sillä tasolla, jossa se oli silloin, kun Kostianvirralla taisteltiin ja jolloin siis virta oli nykyistä suurempi este.

Suomalaisten puolustusasemat

Armfeltin puolustusarmeijaan kuului 7200 miestä. Hänellä oli käytössään Turun ja Uudenmaan läänin sekä Viipurin ratsurykmentit, Turun, Porin, Uudenmaan ja Hämeen läänien sekä Pohjanmaan, Savon ja Viipurin jalkaväkirykmentit ja lisäksi vielä erillinen majuri Gyllenströmin jalkaväkipataljoona.

Armfelt jakoi joukkonsa siten, että puolet hän sijoitti Kostianvirralle ja loput Tyrvään–Lempäälän–Sahalahdenlinjan muille järvikapeikoille estämään mahdolliset saartoyritykset. Kostianvirralle Armfelt sijoitti siten n. 2700 miestä jalkaväkeä ja 700 ratsumiestä, jotka ryhtyivät kiireesti rakentamaan puolustusasemia.

Etummaiseen linjaan tehtiin jalkaväen varustukset suojahautoineen ja taaempana olevalle kummulle tykkipatterit. Kahluupaikoille virtaan upotettiin espanjalaisiksi ratsuiksi kutsuttuja esteitä (yhdyspuun tukemia, ristikkäin asetettuja teräväpäisiä estepaaluja) sekä tavallisia teräväpäisiä paaluja.

Puolustajilla oli tykistönä 7 kolminaulaista kanuunaa ja 2 kahdeksannaulaista haupitsia. Aseen kaliiperi määriteltiin tuohon aikaan sen lyijypallon painona, joka täsmälleen mahtui putkeen. Kun naulan paino oli n. 425 g, voitiin 3-naulaisella tykillä ampua n. 1,2 kilon painoisia lyijykuulia.

Venäläiset valmistelevat hyökkäystä

Venäläisten joukkojen komentajana oli amiraali Feodor Apraksin apunaan ruhtinas Mikael Golitsyn. Jätettyään Hämeenlinnaan varuskuntajoukkoja venäläiset joukot seurasivat Armfeltin jäljessä suoraan Pälkäneelle.

Venäläisten määrä oli n. 15000–16000 miestä. Syyskuun lopulla 1713 venäläisten päävoimat saapuivat Kostianvirralle ja ryhtyivät heti valmistamaan omia tuliasemiaan.

He sijoittivat 15 tykin patterin Hämeenlinnasta tulevan tien ja Kuhmalahdelle menevän tien kulmaukseen pienelle harjanteelle. Toinen suunnilleen samanvahvuinen patteri sijoitettiin Pälkäneveden rannassa olevalle harjanteelle.

Suomen tieverkosto 1700-luvulla.

– Lantmätarekontor 1740. Ministeri Carl Enckellin karttakokoelma.

Wäge-Charta
öfwer
FINLAND
och
NORRLAND
WESTER=
BOTTN
CAJANA
Torneå
Lulea
Pitoå
Uleå
Brahestad
Cajaneborg
ÖSTER
BOTTN
NY
SLOTS
TAVASTE
LÄHN
HUS
KYMENE
GÄRDS
LÄHN
NYLAND
BORGS
BIÖRNE
LÄHN
ABOLÄHN
Abo
Raumä
Nystad
Biörneborg
Christinæstad
Wasa
G. Carleby
Jacobsstad
Nya Carleby
Uma
Hernösand
Hudviksvall
Söderhamn
Gefle
Elfkarby
Sundsvall
Brödsta
Hörnäs
Bieskeå
Dagsta
Vedå
Norstig
MEDELPAD
Finsta
HEL=
SING=
LAND
Röde
Bringe
Sanda
Ingesund
Opänge
Sarn
Söderala
Stockholm
Troja
GESTRIKLAND
UPLAND
ÅLAND
ANGER MAN
LAND
NÖRRE=
BOTTENS=
WIKEN
Helsingfors
Borgo
Wiborg
Tavastehus
Hangö
Porkala
Kuopanniemi
Kuusamo
Kemi
Oulujoki
Kajanaholm

Kun suomalaiset torjuivat vihollisen ensimmäiset hyökkäysyritykset ja kun venäläisten tykkituli osoittautui tehottomaksi, päätti Apraksin hyökätä suomalaisten joukkojen selustaan. Tätä tarkoitusta varten hän purkautti läheisten kylien kaikki rakennukset ja teetti hirsistä viitisensataa lauttaa, joilla hän aikoi toteuttaa hyökkäyssuunnitelmansa.

Suomalaiset olivat nähneet lauttojen rakentamisen ja valmistautuivat maihinnousuun sijoittamalla 400 ratsumiestä ja pienen jalkaväkiosaston Mälkilän kylän rantaan. Lisäksi Armfelt erotti puolustusjoukosta 1100 miestä reserviksi vastahyökkäyksiä varten. Tämän joukon komentajaksi hän määräsi eversti Stjernschantzin.

Pälkäneen taistelu

Varhain aamulla 6. päivä lokakuuta 1713 venäläiset lastasivat 6000–7000 miestä lautoille ja veneisiin ja aloittivat Mallasveden ylityksen. Paksun sumun turvin he pääsivät lähelle Mälkilän kylän rantaa ennen kuin suomalaiset havaitsivat heidät. Rannalla ollut pieni suomalaisosasto ei kyennyt estämään maihinnousua.

Saatuaan tiedon vihollisen hyökkäyksestä Armfelt lähetti 300 ratsumiehen joukon torjumaan vihollisen maihinnousua sekä lähetti eversti Stjernschantzille sanan, että tämä saapuisi pikamarssia joukkonsa kera Mälkilään. Kun tämä osasto saapui paikalle, olivat venäläiset saaneet jo n. 2000 miestä rannalle.

Syntyi kiivas taistelu. Suomalaiset pitivät kauan puoliaan onnistuen yhdessä vaiheessa työntämään jo vihollisen vesirajaan asti.

Kun Armfelt ei saanut ratsuväkeään kootuksi sivustahyökkäykseen ja kun venäläisiä saapui lautoilla lisää, niin että heillä oli lopulta kuusinkertainen ylivoima, katsoi Armfelt tilanteen epätoivoiseksi. Hän antoi yleisen perääntymiskäskyn ja lähetti käskyn myös Kostianvirran asemissa olevien joukkojen komentajalle, kenraalimajuri Reinhold Johan de la Barrelle käskyn luopua asemistaan. Kun tämän joukot olivat juuri onnistuneet torjumaan vihollisen ryntäilyt, niin ne eivät heti tahtoneet totella annettua määräystä.

Kun nämä sitten irrottautuivat asemistaan, venäläinen ratsuväki ui virran yli ja saavutti nämä jälkijoukot Onkkaalan kylän pelloilla. Raivokkaan taistelun jälkeen se tuhosi tästä suomalaisten joukosta suuren osan. Peräytyminen muuttui nyt järjestämättömäksi paoksi, ja suuri osa Hämeen jalkaväkirykmentin miehistä ja kaikki Savon jalkaväkirykmentin miehet lähtivät pyrkimään kotiseudulleen.

Armfelt oli vetäytynyt Pälkäneen kirkolta Tammerkoskelle johtavalle tielle, mutta kun Golitsynin joukot olivat katkaisseet tämän tien, niin vetäytyvät suomalaiset jälkijoukot kääntyivät Pälkäneen kirkolta Jämsään johtavalle tielle.

Suomalaisten tappiot

Venäläiset ilmoittivat tappioikseen 118 kaatunutta ja 555 haavoittunutta. Armfeltin armeijasta kaatui Kostianvirran ja lähiympäristön taistelussa 11 upseeria ja 562 alipäällystöön ja miehistöön kuulunutta. Vangiksi joutui 14 upseeria ja 219 alipäällystöön ja miehistöön kuulunutta. Upseereista 11 haavoittui.

Adam Lewenhaupt mainitsee kirjassaan *Karl XII:s officerare* (1920), että Pälkäneen taistelussa kaatui esi-isäni kapteeni Christoffer Ivendorffin lisäksi Turun läänin jalkaväkirykmentistä luutnantti Anders Bertelsson sekä Viipurin jalkaväkirykmentistä eversti Adolf Fredrik Krusenstjerna, luutnantti Henrik Johan Gyllenspång ja luutnantti Magnus Fredrik Sittman.

Vangiksi joutuneista oli mainitun kirjan mukaan Hämeen jalkaväkirykmentistä 3 upseeria, Pohjanmaan rykmentistä 3 upseeria, Viipurin jalkaväkirykmentistä ja Gyllenströmin suomalaisesta jalkaväkipataljoonasta kummastakin yksi upseeri.

Merkille pantavaa on, että näiden kaatuneiden tai vangiksi joutuneiden joukossa ei ollut yhtään ratsuväkeen kuulunutta upseeria. Ratsuväen tappiot olivatkin yleensä huomattavasti pienemmät kuin jalkaväen.

Menetetyn taistelumateriaalin joukossa olivat kaikki taistelussa käytetyt 9 tykkiä.

Taistelun seuraukset

Pälkäneen taistelun jälkeen venäläiset saivat haltuunsa koko eteläisen Suomen Hämettä ja Satakuntaa myöten. Taistelu oli siten Suomen osalta suuren Pohjan sodan ratkaisutaistelu.

Armfelt vetäytyi joukkojensa rippeiden kanssa Tammerkoskelle, jossa viipyi parisen päivää. Lähtiessään jatkamaan vetäytymistään Pohjanmaalle hän hävitti kosken yli johtavan sillan. Isonkyrön Napuen kylässä Armfelt ryhtyi 19.2.1714 vielä vastarintaan ylivoimaista vihollista vastaan, mutta joutui tappiolle.

Kun Niilo Ehrenströmin johtama Ruotsin laivasto oli kärsinyt tappion Riilahden meritaistelussa heinäkuussa 1714 ja kun Suomen viimeinen linnoitus Kajaanin linna oli antautunut 1716, oli koko maamme venäläisten miehittämä armeijan jäännösten vetäydyttyä Ruotsin puolelle.

Vuonna 1713 Suomessa oli alkanut ns. isonvihan aika, jota kesti siihen asti, kun Uudenkaupungin rauha 1721 solmittiin. Sodan seurauksena Suomi menetti Viipuri mukaan lukien kaakkoisen osan alueestaan.

Lähteet

Anteckningar om släkten Ivendorff. Suomen Sukututkimusseuran vuosikirja V. 1922.

Einar W. Juva – Mikko Juva 1965: *Suomen kansan historia III*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.

Y. S. Koskimies 1960: Suuren Pohjan sodan ja isonvihan aika. – Kirjassa *Hämeen historia*. Hämeenlinna: Arvi A. Karisto Osakeyhtiö.

Tuomo Koukkula 1972: Pälkäneen historia 1500-luvulta 1860-luvulle. – Kirjassa *Pälkäneen historia*. Vammala: Vammalan Kirjapaino Oy.

Adam Lewenhaupt 1920: *Karl XII:s officerare*. Stockholm: P. A. Norstedt & Söner Förlag.

Armas Luukko 1967: *Suomen historia 1617–1721*. VIII osa. Porvoo: WSOY.

Otavan Iso Tietosanakirja 1960–65. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.

Martti Ruuth 1915: *Kaksi Petter Schäferin päiväkirjaa*. Helsinki: Suomen kirkkohistoriallinen seura.

Pälkäneen taistelu 1713. (Kuva seuraavalla sivulla.)
– Helsingin yliopiston kirjaston kotimainen karttakokoelma.
Kartan selitykset:

a) Ruotsin armeija linnoitteensa (b) takana.
c) Eteentyönnetty ratsuväen vartioasema rannan tarkkailua varten.
d) Venäjän armeija kenraali Apraksinin johdolla.
e) Kaksi suomalaista patteria.
f) Venäläinen patteri asemamme tulittamiseksi.
g) Eteentyönnetty asema linnoitteen takana.
h) Venäjän armeijan ylitys lautoilla tarkoituksella hyökätä selkäämme.
i) Kivi, jolta venäläinen kenraali suojassa saattoi nähdä linjoihimme.
k) Heidän asemansa maihinnousun jälkeen.
l) Ratsuväen ryntäys vihollisen maihinnousun jälkeen.
m) Armeijamme vetäytyminen taistellen senjälkeen, kun oli saatu tieto, että vihollinen oli noussut maihin ja hyökännyt selkäämme.
n) Kahluupaikka, jonka olimme ansoittaneet espanjalaisilla ratsastajilla.

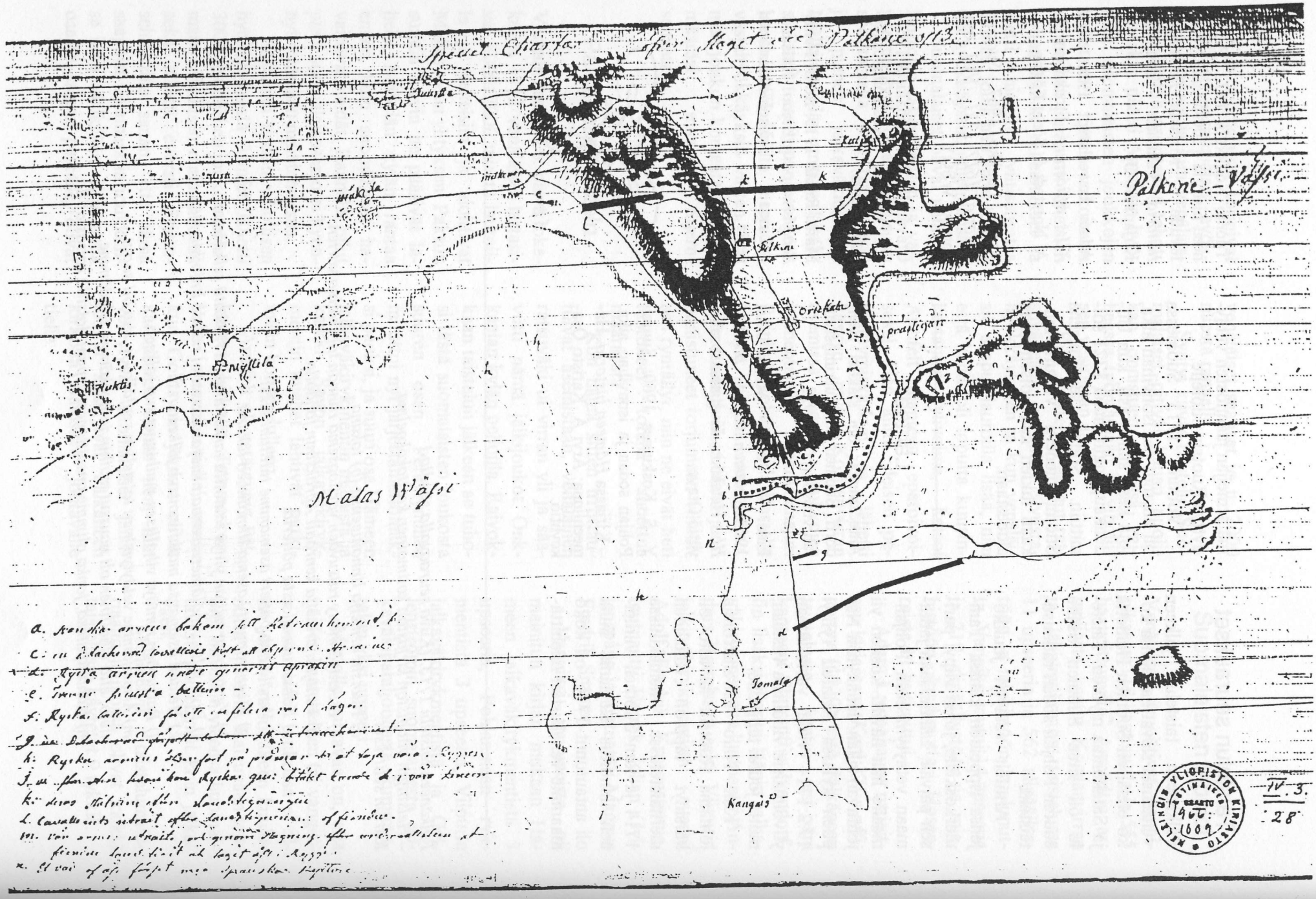
Pälkane Wäsi
Mälas Wäsi
Orikahu
Tomala
Kangais
IV. 3.
28

Johanna Kurela

Seura tarvitsee apuasi

Tampereen seudun sukututkimusseura on tällä hetkellä Suomen toiseksi suurin paikallinen sukututkimusseura ja sen toiminta on varsin vilkasta. Ulkopuolisen silmin voi näyttää siltä, että seuran toimintaa pitää yllä suuri joukko väkeä. Näin ei kuitenkaan ole, vaan työ on kasaantunut noin kymmenen aktiivisen toimihenkilön harteille.

Jäsenet voivat itse varmistua seuran toiminnan hyvästä jatkumisesta ja siitä, että he saavat vastedeskin jäsenmaksulleen täyden vastineen, osallistumalla seuran töihin. Meillä on runsaasti tarjolla sekä pitempiaikaisia että myös hyvin lyhyitä töitä, joihin osallistuminen auttaa seuraa suuresti.

Esimerkiksi kaksi kertaa vuodessa tarvitsemme muutaman tunnin ajan apua postittaessamme seuralaisille Orpanan ja kauden ohjelman. Kerran vuodessa tehdään seuran kirjaston ja myyntivaraston inventaari, missä myös kaivataan muutaman tunnin ajan apuvoimia. Yhden kerran vuodessa vietämme sukututkimuspäivää, missä jälleen voi olla avuksi. Aina ei vaadita minkäänlaisia erikoiskykyjä – kirjekuorien sulkeminen tai retkien arpajaispalkintojen etsiminen onnistuu keneltä tahansa.

Seuralla on tarjota lyhyitä tehtäviä myös niille, joilla on erikoistaitoja. Tällä hetkellä kaipaamme esim. huolellista konekirjoittajaa, joka voisi auttaa kirjastomme aineistoa uudelleen luetteloitaessa tietokoneelle. Etsimme myös html-koodaustaitoisia, jotka ylläpitäisivät ja kehittäisivät seuran Internet-sivuja. Seuran julkaisujen myyntiin ja adressien postitukseen etsitään uusia henkilöitä samoin kuin kirjastonhoitajalle apulaista.

Ja jatkuvasti toivomme, että seuralaiset kirjoittaisivat Orpanaan niistä kiinnostavista tapauksista, mitä he sukututkimuksissaan ovat huomanneet. Esitelmöijiksikin toivomme omia jäseniä.

Sihteerillä on luettelo tehtävistä, joihin voi tarjoutua. Lyhytaikainenkin apu otetaan kiitollisena vastaan!

... ja koko Suomi tarvitsee apuasi

Seuralaistemme apua kaivataan maanlaajuisestikin. Sukututkimusseuran hallitusta on monta kertaa julkisesti ja yksityisesti moitittu siitä, ettei se ole ryhtynyt minkäänlaisiin toimiin Tampereen tienoon pitäjien historiakirjojen saamiseksi Internetiin. Viimeksi seuralle on tästä asiasta valittanut Helsingin yliopiston historian professori Tapio Hellen.

Puheenjohtaja Pekka Nuottajärvi on pitänyt tätä asiaa yllä jäsenkokouksien edellä ja Orpanassa jo useiden vuosien ajan. Tampereella on ollut myös Suomen Sukututkimusseurasta Leif Mether puhumassa HisKistä. Vaikka HisKi-tallennusprojektista on seuralaisille puhuttu, ei asia näytä edenneen. Varmasti omissa jäsenissämme on runsaasti niitä, jotka itse innokkaana odottavat pirkanmaalaisia pitäjiä Internetiin. Nopeimmin tiedot sinne tulevat, kun itse tarttuu toimeen!

HisKi-projektista saa lisätietoja ja sen tallentajaksi sekä muihin tallennusta edistäviin tehtäviin voi ilmoittautua Suomen Sukututkimusseurassa Leif Metherille.

***

Jos elämässä ei tunnu olevan sisältöä tai jos ei tunne enää olevansa kenellekään tarpeellinen, niin tervetuloa omaan tai valtakunnalliseen sukututkimusseuraan erilaisiin sukututkimusta edistäviin tehtäviin! Sinua tarvitaan ja apu otetaan kiittäen vastaan.

Seija Pessi

Talohistoriaa Kangasalta
Havisevan kylän Paavola

Kangasalla on Vesijärven rannalla Havisevan kylä. Siellä oli vuonna 1540 ensimmäistä maakirjaa laadittaessa jo kuusi kantataloa, jotka olivat kaikki samankokoisia. Olen sukututkimuksen yhteydessä tutustunut niistä Paavola-nimisen talon historiaan. Mielenkiintoista on, että niinkin syrjäisen talon asujana on ollut myös kaksi kihlakunnan kruununvoutia.

Koska Längelmäveden seudun historian osassa II eli Kangasalan historian isäntäluettelossa on jonkin verran sekaannusta, selvitän seuraavassa talon isännistä etsimiäni tietoja mahdollisesti avuksi niille, joiden sukujuuret osuvat Paavolan taloon. Tiedot liittyvät Orpanassa 2/1998 olleeseen Stefan Salosen sukututkimuksen aiheeseen.

Talonpoikaisomistuksesta kruununtilaksi

Paavolan talossa oli pari talonpoikaista isäntää 1500-luvulla. Talo oli autiona 1607–1618 eli siitä ei pystytty maksamaan veroja. Se lienee silti asuttu, koska talo ei hävinnyt, vaan otettiin uudelleen viljelyyn. Se sai nimensä Paavola ilmeisesti vuosina 1635–1649 taloa hallinneen isännän Paavo Sipinpojan mukaan.

Aateliselle Oriveden Holman omistajalle Erik Ulfille lahjoitettiin Havisevalta kaksi taloa. Hän ei asunut niitä aateliskartanona, vaan talonpojat jatkoivat yhä viljelyä. Ulf tosin ehti rakentaa Havisevalle kartanoa varten asuinrakennuksen ja navetankin, mutta joutui reduktiossa luovuttamaan Havisevalta maansa kruunulle.

Paavolaa viljeltiin sitten kruununtilana talonpoikien toimesta. Tila kiinnosti myös Kangasalla asuvaa virkamiestä Erkki Humalaista, ja hän sai vuonna 1692 siihen asumisoikeuden.

Humalainen toimi pitäjänkirjurina. Hän oli vanha mies ja halusi jo 1700-luvun alussa luopua talosta, koska hänen kaksi poikaansa joutuivat pohjan sotaan. Erkki Humalaisen pojanpoika jatkoi isonvihan jälkeen Paavolan viljelyä. Humalaisen jälkipolvet asuivat taloa koko 1700-luvun ja vielä 1800-luvun alussa. Paavolan kantatalo jaettiin 1759 kahdeksi kruununtilaksi.

Virkamiehiä perintötalon omistajina

Toinen Paavolan puolikkaista lunastettiin perintötilaksi 1794. Sen asuinrakennukset oli siirretty eroon ryhmäkylän keskuksesta. Satakunnan kihlakunnan kruununvouti Carl Johan Nordberg osti perintötaloksi lunastetun Paavolan kantatalon puolikkaan sen talonpoikaiselta isäntäväeltä.

Hämeen lääniin kuuluvassa Satakunnan kihlakunnassa olivat Vesilahti, Lempäälä, Pirkkala, Harju, Messukylä, Kangasala, Orivesi, Teisko, Ruovesi ja Kuru. Tämän melko ison alueen kruununvouti asui siten Kangasalla syrjäisessä Havisevan kylässä. Ilmeisesti se ei haitannut viran hoitoa, matkustaminen olisi tapahtunut hevoskyydillä asuinpaikasta riippumatta.

Carl Johan Nordberg (s. 26.3.1767, k. 7.2.1840) oli kruununvoutina 21.5.1816 – 20.1.1835. Aikaisemmin hän oli ollut Hämeenlinnassa kaupungin kasööri ja lääninkirjuri. Hän oli saanut nimineuvoksen arvon 1819. Kruununvoudin omistamaa Paavolan puolikasta ruvettiin kutsumaan isännän mukaan Carlsvikiksi. Erottuaan virasta Nordberg muutti Hämeenlinnaan eläkkeelle.

Seuraava kihlakunnan kruununvouti oli Gustaf Adolf Lindström (s. 18.2.1801 Hämeenlinnassa, k. 20.10.1883), joka aikaisemmin oli ollut Helsingissä lää-

Paavolan isäntäväki 1540–1935

Pekka Erkinpoika 1540–1559
Kantatalon ensimmäinen tunnettu isäntä; isäntänä osittain samanaikaisesti Sipi Erkinpojan kanssa.

Sipi Erkinpoika (Heikinpoika) 1553–1606

Talo autiona **1607–1618**

Urbanus (Urpo) Erkinpoika 1619–1634

Paavo Sipinpoika 1635–1649
Ilmeisesti talon nimi Paavola on tullut tämän isännän mukaan.

Perttu Pertunpoika 1650–1688
Edellisen vävy, vaimo Anna Paavontytär.

Antti Matinpoika 1689–1691

Erkki Juhonpoika Humalainen 1692–
Pitäjänkirjuri. Oli luopumassa talostaan, kun isonvihan aikana hänen molemmat poikansa joutuivat sotaan.

Matti Kristerinpoika Humalainen 1722–1747
Edellisen pojanpoika, s. 1693. Vaimot Liisa Erkintytär, Aune Erkintytär ja Riitta Laurintytär.

Heikki Matinpoika 1748–1774
S. 1721, k. 1788, vaimo Beata Antintytär. Paavola jaettiin 1759, ja Heikin veli Perttu sai toisen puolen Paavolaa.

Heikki Heikinpoika 1775–1795
S. 1751, k. 1795, vaimo Saara Juhontytär (s. 1755). Heikki lunasti 1794 Paavolan puolikkaan perintötaloksi ja siirsi rakennukset kyläkeskuksesta nykyisen Pietilän seuduille ennen isoajakoa.

Samuel Samuelinpoika 1797–1808
S. 1756. Edellisen omistajan Saara-lesken toinen mies.

Heikki Heikinpoika 1809–1819
S. 1780, vaimo Liisa Karoluksentytär (s. 1782). Muuttivat Lihasulaan 1822 myytyään talon kruununvoudille.

Carl Johan Nordberg 1819–1835
S. 1767 Fagervikissa. Kihlakunnan vouti, nimineuvos, Paavolan eli Carlsvikin omistaja, kiinnekirja 29.10.1819. Vaimot Maria Helena Kloker (s. 1767) ja Anna Sandberg (s. 1786 Hämeenlinna).

Gustaf Adolf Lindström 1837–1870
S. 1801 Hämeenlinnassa. Kihlakunnan kruununvouti. Kiinnekirja puoleen Paavolaa 22.3.1837. Vaimo Hedda Sofia Sallmen (s. 1804 Asikkala).

Emanuel Antinpoika Pietilä 1870–1882
Kiinnekirja puoleen Paavolan taloa 5.11.1871.

Heikki Aleksanterinpoika Pietilä 1883–1899
Edellisen poikapuoli. Kiinnekirja 1.5.1883.

Iida ja Johannes Perälä 1901–1935
Ostivat tämän puolikkaan Paavolaa huutokaupasta, kiinnekirja puoleen taloa 8.2.1902.

Perttu (Pärttyli) Matinpoika 1759–1773
S. 1729, vaimo Anna Matintytär (s. 1732).

Matti Pertunpoika 1773–1821
S. 1752, k. 1821. Vaimo Mari Erkintytär (s. 1741, k. 1807). Rakennukset määrätty siirrettäväksi isonjaon yhteydessä kylän perälle. Poika Antti Matinpoika (s. 1776, k. 1797) mainittu talon nuorena isäntänä. Maaherran myöntämä talon hallintaoikeus jatkui 1821 asti. Asui taloa vanhana isäntänä yhdessä miniänsä ja tämän toisen miehen kanssa eli seuraavan isäntäparin kanssa.

Simo Mikonpoika (1800–) 1821–1835
S. 1770, k. 1835. Vaimo Anna Stiina Yrjöntytär (s. 1773, k. 1835) sai taloon sijoituskirjan 1827.

Juho Kustaa Antinpoika 1836–1863
S. 1802, k. 1890. Vaimo Anna-Liisa Simontytär (s. 1804). Paavolan puolikas eli Perä-Paavola lunastettiin perintötaloksi 1844.

Juho Kustaa Perälä 1863–1896
S. 1838, k. 1910. Vaimo Maria Emanuelintytär Solala (s. 1835). Kiinnekirja taloon 1866.

Johannes Perälä 1896–1935
S. 1873, k. 1955. Vaimo Iida Perälä, o.s. Mattila (s. 1870, k. 1945). Kiinnekirja ½ taloon 1898. Paavolan talon molemmat puolikkaat olivat samalla omistajalla 1902 jälkeen ja ne yhdistettiin 1917 samalle rekisterinumerolle Haviseva 3[10].

ninkamreerin sijaisena. Lindström toimi Satakunnan kihlakunnan kruununvoutina 20.3.1835–10.9.1867. Hän osti Nordbergiltä Paavolan tilan. Lindströmin jälkeen tilan osti Havisevan kylän talollinen Emanuel Pietilä.

Talonpoikaisia isäntiä toisessa puolikkaassa

Paavolan toista puolikasta asuttiin 1800-luvun alussa kruununtilana, johon sai hallinnan anomalla siihen sijoituskirjan (immission). Isossajaossa talo määrättiin siirrettäväksi kylän perälle, ja se sai kutsumanimen Perä-Paavola ja myöhemmin Perälä, vaikka virallinen rekisterinimi oli yhä puolikas Paavolan taloa.

Vuonna 1840 tämä toinenkin Paavolan puolikas lunastettiin perintötilaksi. Talo siirtyi sukupolvelta toiselle 1800–1900-luvulla ja sen asukkaat ottivat sukunimekseen Perälän. Suvun kantavanhemmat olivat Paavolaan miniäksi tullut Anna Stiina Yrjöntytär (s. 1773 Kangasalan Kaukolassa) ja hänen toinen miehensä Simo Mikonpoika (s. 1770 Kangasalan Raikun Siurolassa).

Sukuun kuulunut isäntä Johannes Perälä yhdisti molemmat Paavolan puolikkaat talokaupan avulla 1900-luvun alussa.

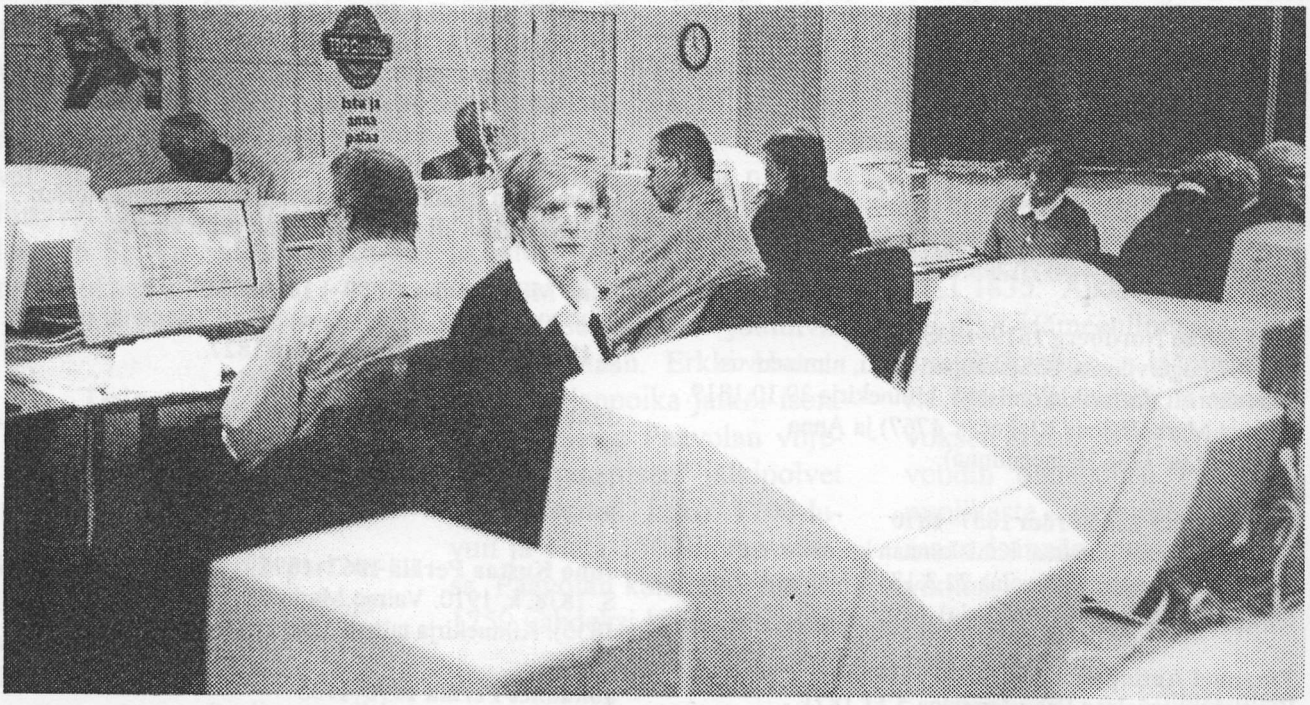

Ensimmäinen Tampereen seudun sukututkimusseuran järjestämä kuvankäsittelykurssi pidettiin 3.–5. lokakuuta 2000. Kurssi järjestettiin ATK-Opisto HePin tiloissa Sorinkadulla, ja sen opettajana toimi Eija-Riitta Kortesluoma. Kuvassa kurssin osallistujia odottelemassa hieman jännittyneenä ensimmäisen tunnin alkua. – Kuva Johanna Kurela.

Johanna Kurela

Keväällä uusi kuvankäsittelykurssi

Tampereen seudun sukututkimusseura tilasi ATK-opisto HePiltä syksyksi 2000 kaksi kuvankäsittelykurssia, joista kummallekin mahtui 20 henkeä. Nämä kurssit osoittautuivat suurmenestykseksi. Kurssien ulkopuolelle jäi niin paljon väkeä, että jo ennen syksyn puoliväliä oli selvää, että keväällä 2001 on järjestettävä vielä yksi kurssi. Tälle kurssille on ennakkoilmoittautuneita marraskuun loppuun mennessä jo 15 henkeä.

Uuden kurssin ilmoittautumisaika päättyy perjantaina 27.1.2001. Myös ennakkoilmoittautuneita pyydetään varmistamaan tähän päivään mennessä, pääsevätkö he mukaan.

Kuvankäsittelykurssille tulevilta ei edellytetä minkäänlaista aiempaa kuvankäsittelykokemusta, vaan kurssi alkaa alkeista. Sen sijaan heidän on hallittava Windows-käyttöjärjestelmä ja oltava jonkin verran tietokoneenkäyttökokemusta. Aloitteleville tietokoneenkäyttäjille kurssi voi osoittautua liian vaativaksi.

Kurssi on räätälöity sukututkijoiden toiveita vastaavaksi. Sen aikana keskitytään erityisesti vanhojen valokuvien käsittelyyn. Kurssilaiset harjoittelevat omilla valokuvillaan.

Seura järjestää pyynnöstä erilaisia tietokonekursseja. **Kurssitoiveita kannattaa esittää hallituksen jäsenille.** Mikäli kursseille on riittävästi tulijoita, voimme järjestää tietokoneen käytön peruskurssin, Internet-kurssin, kuvankäsittelykurssin ja sille jatkokurssin, taitto-ohjelmakurssin (esim. PageMaker) tai jopa videointi- ja videonauhan editointikursseja. Myös sukututkimusohjelmien koulutuskursseja järjestetään.

Kuvankäsittelykurssi

Aika: 28.2.–2.3.2001 (ke, to, pe) klo 16.00–19.15

Paikka: ATK-opisto HeP, Sorinkatu 3 A (2. krs), Tampere.

Kurssimaksu: 240 mk

Tasovaatimukset: Aiempaa kuvankäsittelykokemusta ei edellytetä. Windows-käyttöjärjestelmä on hallittava hyvin. Kurssi ei sovellu aloitteleville tietokoneenkäyttäjille.

Ilmoittautumiset: Sitova ilmoittautuminen 27.1.2001 mennessä Johanna Kurelalle, puh. 261 2292. Ennakkoilmoittautuneiden on vahvistettava tulonsa!

Sydämellisesti tervetuloa mukaan!

Kyllikki Helenius

Pieni oikeakielisyyshuomautus

Kun sukututkimuksessa tulee mainituksi naispuolisen tyttönimi, omaa sukua, niin lyhennemuodossa se on **o.s.** eikä **os.** kuten jotkut tutkijatkin sen kirjoittavat. Lyhenne *os.* tarkoittaa osoitetta.

Pekka Nuottajärvi

Sukututkijoiden juhlaviikko Helsingissä

Valtakunnallisia Sukututkimuspäiviä vietettiin elokuussa 2000 Helsingissä, järjestäjänä toimi Suomen Sukututkimusseura. Päivien yhteyteen liittyi myös Sukututkimusviikko mm. siksi, että tietoa saatiin jaettua enemmän kuin yhden viikonlopun aikana olisi ollut mahdollista.

Useat sadat sukututkimuksen harrastajat osallistuivat Sukututkimuspäiviä edeltävän viikon eri tilaisuuksiin. Muutamia oman seuramme jäseniä osallistui myös viikon luentoihin ja koulutustilaisuuksiin.

Varsinaiset Sukututkimuspäivät näyttelyineen ja esitelmineen oli järjestetty viikon lopulla Helsingin yliopiston Porthania-rakennukseen.

Tampereen seudun sukututkimusseura esitteli toimintaansa ja julkaisujaan omalla osastollaan, missä pj. Pekka Nuottajärvi, vpj. Virpi Nissilä, Ari Vesola ja Johanna Kurela vuorottelivat esittely- ja myyntitehtävissä.

Seuramme osastolla poikkeili jatkuvasti kiinnostunutta väkeä. Vaihdoimme heidän kanssaan kuulumisia ja tietoja, esittelimme sekä myimme seuran julkaisuja. Päivien aikana tapasimme myös muiden sukututkimusyhdistysten aktiivijäseniä ja onnistuimme hankkimaan muutamia esitelmöijiä tulevan kauden tapahtumiin.

Lauantaina päiville osallistunut maisteri Eeva Ahtisaari pistäytyi seurueineen myös osastollamme. Vastailimme hänen kysymyksiinsä, kerroimme seuramme toiminnasta sekä esittelimme sen julkaisuja.

Päivien aikana oli mahdollisuus käydä viereisessä salissa kuuntelemassa tasokkaita esitelmiä eri aiheista. Käytimmekin vuorotellen tätä mahdollisuutta hyväksemme.

Vuoden sukukirja valittiin

Avajaistapahtuman yhteydessä lauantaina palkittiin vuoden paras sukukirja. Kilpailuun oli ilmoitettu yhteensä 70 sukujulkaisua. Tuomaristo, jonka muodosti FM Eeva Ahtisaari, FM Pasi Kuusiluoma ja puheenjohtajana FM Pirkko Taskinen, oli valinnut yksimielisesti parhaaksi Eero Sovelius-Sovion kirjoittaman teoksen *Sovio–Sovelius-suku. Historiaa ja matrikkeli 1600–2000.*

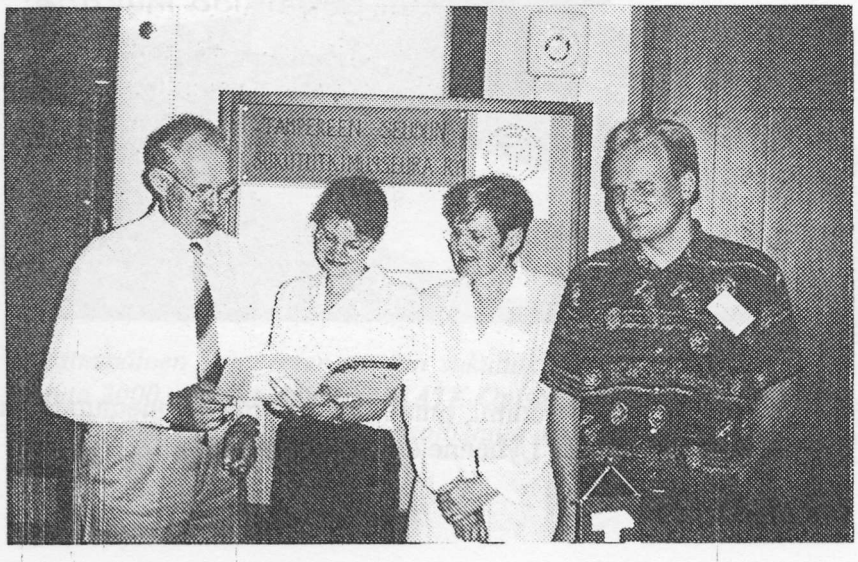

Tämä iloinen joukko hallituksen jäseniä edusti seuraamme Helsingin sukututkimuspäivillä 2000. Kuvassa vasemmalta: Pekka Nuottajärvi, Johanna Kurela, Virpi Nissilä ja Ari Vesola. – Kuvannut Martti Vartiainen.

Kirja kertoo Raahesta lähtöisin olevan kauppiassuvun vaiheista.

Kunniamaininnan sai kolme muuta kirjaa: Marketta Kännön teos *Lujalan suku* (Satakunnasta), Juhani Paunin *Meritietä Hämeestä Helsinkiin* (Hämeenlinnan seudulta ja Hämeestä) sekä Kari-Matti Piilahden *Parvisen suku I* (Pohjois-Savosta ja Pohjois-Karjalasta).

Avajaispäivänä palkittiin myös Sukuviesti-lehden keväällä julistaman kirjoituskilpailun parhaat tarinat. Kilpailun voitti salolainen sukututkija Anneli Amé *Sukukokous*-nimisellä kirjoituksellaan.

Sukuseurojen Keskusliiton osastolla julkistettiin heti suurta kiinnostusta herättänyt Anneli Mäkelä-Alitalon kirjoittama *Käsialakirja*, opaskirja vanhoihin käsialoihin, sekä Seppo Palanderin *Sukututkijan tietokoneopas*.

Sunnuntaina päivien viimeisen esitelmän piti Suomen Sukututkimusseuran toiminnanjohtaja Leif Mether aiheesta *Sukututkimus eilen, tänään ja huomenna*. Esityksessään hän loi lyhyen katsauksen maamme sukututkimuksen historiaan, kertoi asiantuntevasti nykypäivän tilanteesta sekä valotti sukututkimuksen huikeita tulevaisuudennäkymiä. Voimakas atk:n ja Internetin mukaantulo, vaikka onkin lisännyt sukututkimusharrastajien määrää, ei Metherin mukaan kuitenkaan ole ollut pelkästään myönteinen asia. Kaikki eivät tahdo muistaa, että sukututkimuksen perustutkimus tehdään nyt – ja tulevaisuudessakin – aivan samalla tavoin kuin ennenkin. "Lähteet eivät muutu – media vain muuttuu."

Jokainen Sukututkimuspäiville tai -viikon tilaisuuksiin osallistunut sai varmasti jotakin uutta kotiin viemisiksi. Ainakin uusia ajatuksia, ideoita ja hyvää mieltä toisten asianharrastajien tapaamisesta.

Seuraaville valtakunnallisille sukututkimuspäiville kokoonnutaan vuoden 2001 maaliskuussa Laukaan Peurunkaan.

Johanna Kurela

Vuosikirjojen ja Orpanoiden sisällysluettelot tulossa Internetiin

Tampereen seudun sukututkimusseura on julkaissut jo 20 vuotta Vuosikirjaa ja Orpana-jäsenlehteä. Näissä julkaisuissa on vuosien saatossa esitetty useita erittäin ansiokkaita ja laajemminkin sukututkijoita kiinnostavia artikkeleita. Julkaisujen vähäisen levikin vuoksi niiden sisältö ei valitettavasti ole saanut ansaitsemaansa huomiota.

Tähän ongelmaan on nyt tulossa ratkaisu, kun seuran julkaisujen sisällysluetteloja ollaan siirtämässä Internetiin. Näin kenellä tahansa sukututkijalla on mahdollisuus nähdä, millaisista aiheista lehdissämme on kirjoitettu, ja tilata itselleen joko koko julkaisu tai kiinnostavasta artikkelista kopio. Toistaiseksi Vuosikirjan ja Orpanan artikkeleita ei siirretä Internetiin.

Myös seuran kirjastoluettelo tullaan siirtämään Internetiin – toivottavasti jo vuoden 2001 aikana. Kaikki riippuu siitä, miten paljon ja miten nopeasti seuran hallitus saa näihin töihin lisäapua jäsenistöltään.

Eteläsuomalaisen osakunnan käsinkirjoitettu lehti Torstai-esikoinen muistutti kirjoittajiaan jo vuonna 1929 seuraavasta, mikä pätee vielä yli 80 vuotta myöhemminkin:

Lehti ei määrää kirjoitustenne laatua,
vaan kirjoitukset määräävät lehden laadun!

Virpi Nissilä
Johanna Kurela

Kirkkoherrasta torppareihin

ANNA STINA CASTRENIUKSEN LAPSET

Pälkäneläisen pastori Olaus Castreniuksen ja Christina Lignipaeuksen vanhin tytär Anna Stina (Christina) Castrenius on tunnetun Appelgren-virkamiessuvun esiäiti. Appelgren-suvusta on julkaistu vuonna 1937 tutkimus, jossa suvun ensimmäistä polvea on käsitelty puutteellisesti ja osin virheellisestikin. Suvun alkuvaiheet ovat monin tavoin kiinnostavia, sillä Anna Stina Castreniuksen lapset sijoittuivat elämässään hyvin eriarvoisiin sosiaalisiin asemiin.

Papintytär rengille vaimoksi

Anna Stina Castrenius syntyi rippikirjan mukaan vuonna 1691. Hänen isänsä Olaus Castrenius oli Pälkäneellä ensin pastorina, sitten kirkkoherrana. Olaus Castrenius oli ensimmäisen polven sivistyneistöä; hän oli alkujaan ratsutilallisen poika Sääksmäeltä. Anna Stinan äiti, Christina Lignipaeus, oli Pälkäneen kirkkoherran tytär. Anna Stinalla oli viisi sisarusta ja isän myöhemmästä avioliitosta vielä veli.

Anna Stina oli 20-vuotias tullessaan raskaaksi kevättalvella 1711. Tilanteesta arvattavasti hyvin vihainen isä naitti langenneen tyttärensä kiireesti pappilan rengille, Matti Heikinpojalle. Vihkitilaisuus pidettiin 3.9.1711 Anna Stinan kotona Pälkäneen Tommolan pappilassa. Isä-Castrenius kirjoitti tapauksesta vihittyjen luetteloon seitsemän rivin mittaisen selostuksen, mutta myöhemmin veti tekstin yli siten, ettei se enää ole luettavissa. Tämän alle hän kirjasi vihkitiedon uudelleen, tällä kertaa hyvin vaatimattomasti. Tyttärelleen hän ei merkinnyt sukunimeä eikä käyttänyt tästä titteliä jungfru, kuten muista samansäätyisistä morsiamista. Tommolassa on yksinkertaisesti kirjattu vihityiksi Matts Henriksson, jonka ammatista on musteläiskän alta näkyvissä enää vain *g*, ilmeisesti sanasta *dreng*, ja pijgan Anna Stina Olofsdotter.

Anna Stina synnytti nelisen kuukautta vihkimisen jälkeen tyttären, joka kastettiin äitinsä kaimaksi ja josta käytettiin nimeä Kirsti. Kirstivauvan kastetiedoissa oli isäksi merkitty renki Matti Heikinpoika. Vauvan kummit olivat Pälkäneen säätyläisiä eikä heidän joukossaan ilmeisesti ole ketään, joka olisi Matti Heikinpojan sukua. Matti mainitaan seuraavana vuonna Suomen asutuksen yleisluettelossa appensa lampuotina Tommolassa.

Anna Stinan ja Matti Heikinpojan perheeseen syntyi seuraava lapsi varsin pitkän ajan kuluttua, viisi vuotta Kirstin syntymästä. Tällä välin perhe oli siirtynyt Tommolasta Mälkilän Laurilaan, joka oli väliaikaisesti Olaus Castreniuksen hallussa. Hän oli ottanut Laurilan rusthollin viljelykseen isonvihan loppuvuosina ja joutui luopumaan siitä rauhan tultua. Laurilassa syntyivät elokuussa 1716 Olavi, joka kuoli pian synnyttyään, ja lokakuussa 1717 Simon.

Maaliskuussa 1720 perhe oli jo muuttanut Epaalan Vaijalaan, missä syntyi tytär Maria. Lapsia syntyi siellä vielä viisi vuoteen 1730 mennessä,

jolloin Matti Heikinpoika kuoli: kaksoset Olavi ja Matti 1722, joista jälkimmäinen kuoli pian syntymänsä jälkeen, Matti 1724 (kuoli lapsena), Liisa 1726 ja Pekka 1729. Näiden lasten kummeissa ei ole – toisin kuin Kirsti-esikoisella – pelkästään pälkäneläisiä säätyläisiä vaan myös tavallisia talonpoikia.

Leskiäidin perhe hajaantuu

Matti Heikinpojan kuoltua 1730 perheen kuudesta elossa olevasta lapsesta ainoastaan Kirsti oli aikuinen. Hän oli tuolloin 19-vuotias ja oli ollut jo kahden vuoden ajan Antti Erkinpojan vaimo. Vaijalan tila siirtyi tämän pariskunnan hallintaan.

Leskeksi jäänyt Anna Stina jäi asumaan tyttärensä luokse Vaijalaan. Anna Stina oli ilmeisesti taloudellisesti varsin tiukoilla, sillä hänen lapsensa olivat hajallaan sukulaisten luona. Pälkäneen ensimmäisen rippikirjan mukaan (alkaa v. 1736) Vaijalassa eli Kirstin perheen lisäksi Anna Stina ja pojat Olavi ja Pekka. Simon ja Liisa mainitaan vuonna 1736 isoisänsä Olaus Castreniuksen luona pappilassa, missä myöhemmin mainitaan Olavikin. Olaus Castreniuksen kuoltua 1736 lapset asuivat edelleen tämän lesken luona pappilassa. Maria-tytär oli Onkkaalan Seppälässä, jossa asuivat Anna Stinan sisaret Maria ja Margareta Castrenius puolisoineen. Mahdollisesti Liisakin on välillä asunut Seppälässä, sillä hänet vihitään Onkkaalassa 1743.

Matti Heikinpojan suku

Anna Stina Castreniuksen pelasti aviottoman lapsen häpeältä Matti Heikinpoika. Yleensä sukututkimuksissa on hänestä todettu, että Anna Stinan puoliso oli Vaijalan isäntä, mutta sen tarkempaa tietoa ei hänen taustastaan ole esitetty.

Suomen asutuksen yleisluettelossa mainitaan Tommolan pappilassa renki Matts vuosina 1710–1712. Vuonna 1712 pappilassa mainitaan lisäksi landb. Matts Henriksson. Vuonna 1712 Anna Stina mainitaan Tommolan kohdalla kahdesti: tyttärenä ja lampuodin vaimona. Koska Anna Stina mainitaan kaksi kertaa, on kirjuri voinut merkitä myös Matin luetteloon kahteen kertaan sekä renkinä että lampuotina.

Matin ja Anna Stinan useammankin lapsen kummeissa esiintyi Pälkäneen Kirvun Mattilan väkeä, mm. Pekka Heikinpoika ja hänen vaimonsa Sofia Yrjöntytär. Vastaavasti Mattilan Pekka Heikinpojan lasten kummeina olivat kaksikin kertaa Matti Heikinpoika ja Anna Stina. Vielä Pekka Heikinpojan pojankin lasten kummeissa mainitaan vaijalalaisia, mm. Simon Appelgren ja Kirsti Matintytär.

Vuonna 1707 mainitaan Suomen asutuksen yleisluettelossa Kirvun Mattilassa isännän Pekka Heikinpojan veli Matti Heikinpoika. Ilmeisesti Anna Stina Castreniuksen puoliso ja Vaijalan isäntä Matti Heikinpoika on tämä sama mies, Mattilan Heikki Matinpojan ja Anna Eskontyttären poika.

Anna Stinan aikuistuneet lapset

Anna Stina Castreniuksen ja Vaijalan isännän Matti Heikinpojan lapset sijoittuivat yhteiskunnallisesti varsin eriarvoisiin asemiin. Tyttäristä tuli pälkäneläisten talonpoikien vaimoja. Pojista Simon koulutettiin ja hänestä tuli kirkkoherra. Olavista ja Pekasta tuli torppareita.

Vanhin lapsi, Kirsti Matintytär jäi Vaijalaan emännäksi. Jäätyään 31-vuotiaana leskeksi 1742 hän solmi kahden vuoden kuluttua uuden avioliiton Sappeen Heikkilän pojan Matti Matinpojan kanssa. Tässä vaiheessa Kirstin äiti Anna Stina ja hänen sisaruksensa olivat jo lähteneet pois kotitalosta. Uuden isännän aikana Kirstin ensimmäisestä avioliitosta syntyneet tyttäret asuivat jonkin aikaa Kirstin sisarten luona Äimälässä ja Kaitamossa.

Pojista Simon oli samanikäinen kuin isoisänsä toisesta avioliitosta syntynyt Matias Castrenius. Simon koulutettiin ja hän otti sukunimekseen Appelgren. Simon ja hänen enonsa Matias Castrenius on merkitty samana päivänä vuonna 1731 Turun katedraalikoulun matrikkeliin. On varsin mahdollista, että Olaus Castrenius tuki taloudellisesti tyttärenpoikansa koulunkäyn-

tiä. Opintonsa suoritettuaan Simon muutti Paltamoon, missä hänestä tuli ensin kappalainen ja myöhemmin kirkkoherra. Hänestä sai alkunsa Appelgren-virkamiessuku.

Olavi Matinpoika asui ensin Vaijalasta lähdettyään Liisa-sisarensa luona Äimälän Lassilassa. Sieltä hän siirtyi suutariksi Ruokolaan, mutta palasi takaisin Äimälän Lassilaan. Vuonna 1757 hän muutti perheineen Tyrvännön Uskilan Mäntälän Hallin torppaan. Hänet mainitaan vuodesta 1766 Uskilan Haukilan Pitkänsillan torpassa.

Maria Matintytär vihittiin Onkkaalan Seppälässä 1737 Kalle Juhonpoika Lassilan kanssa ja hänestä tuli Kaitamon Lassilan emäntä. Marian pikkuveli Pekka siirtyi jossakin vaiheessa rengiksi hänen taloonsa.

Liisa Matintytär vihittiin 1743 Onkkaalassa, ilmeisesti Castrenius-tätiensä luona Seppälässä. Hänen puolisonsa oli Äimälän Lassilan rustholin leski-isäntä Erkki Juhonpoika Alfving.

Pekka Matinpoika, perheen kuopus, mainitaan vuonna 1744 alkavassa rippikirjassa renkinä sisarensa luona Kaitamon Lassilassa. Hänet vihittiin Kaitamossa, mistä hän muutti perheineen 1754 Tyrvännön Uskilan Haukilan Kirjavan torppaan.

Anna Stina vailla omaa kotia

Kun Anna Stinan vanhin tytär Kirsti, Vaijalan emäntä, avioitui toisen kerran 1744, muutti Anna Stina pois Vaijalasta tyttärensä Liisan luo Pälkäneen Äimälän Lassilaan. Anna Stina muutti Liisan luota 1747 ja siirtyi mahdollisesti poikansa Simonin luo Paltamoon, missä hän asui vuosikausia.

Paltamoon oli jo muuttanut Anna Stinan sisar Margareta Castrenius (Costiandersuvun esiäiti), joka aiemmin oli asunut Pälkäneen Onkkaalan Seppälässä. Paltamoon muutti myöhemmin myös Anna Stinan ja Margaretan veli Matthias Castrén.

Paltamon rippikirjoissa on juuri näiden vuosien kohdalla aukko, joten ei ole tiedossa, miten pitkän aikaa Anna Stina asui Paltamossa. Paltamon vuonna 1761 alkavassa rippikirjassa on merkintä hänen muutostaan Pälkäneelle 1760.

Anna Stina palasi Pälkäneelle Liisa-tyttärensä luo Äimälän Lassilaan 1760, missä hän kuoli 82-vuotiaana 24.7.1773. Anna Stina asui lyhyitä aikoja elämänsä loppuvuosina myös Maria-tyttären luona Kaitamossa, sillä Äimälän Lassilan rippikirjamerkinnöissä oli hänen kohdallaan merkintä *i Caitamo*.

Anna Stina Castreniuksen ja Matti Heikinpojan lapset puolisoineen

Kirsti Matintytär, Vaijalan emäntä
s. 21.12.1711 Pälkäneen Tommolassa
k. 5.3.1783 Pälkäneen Epaalan Vaijalassa
Puolisot: 1) *Antti Erkinpoika*. Vihitty 1.1.1728 Vaijalassa.
S. 1702, k. 28.4.1742 Vaijalassa.
2) *Matti Matinpoika*. Vihitty 5.2.1744 Vaijalassa.
S. 22.2.1713 Pälkäneen Sappeen Heikkilässä, k. 29.6.1780 Vaijalassa.

Olavi Matinpoika
s. 3.8.1716 Pälkäneen Mälkilän Laurilassa
k. elokuussa 1716

Simon Appelgren, Paltamon kirkkoherra
s. 28.10.1717 Pälkäneen Mälkilän Laurilassa
k. 3.9.1784 Paltamossa
Ylioppilas 7.6.1736, vihitty papiksi 1744, Paltamon kappalainen, vuodesta 1776 kirkkoherra.
Puoliso: *Susanna Magdalena Forsström*.
S. 8.7.1730 Paltamossa, k. 24.9.1787 Paltamossa.

Maria Matintytär, Kaitamon Lassilan emäntä
s. 15.3.1720 Pälkäneen Epaalan Vaijalassa
k. 5.7.1796 Pälkäneen Kaitamon Lassilassa
Puoliso: *Kalle Juhonpoika Lassila*. Vihitty 12.6.1737 Pälkäneen Onkkaalan Seppälässä. Kast. 3.1.1718, s. Pälkäneen Kaitamon Lassilassa, k. 5.1.1774 Kaitamon Lassilassa. Lassilan isäntänä 1735–1773.

Matti Matinpoika
s. 7.6.1722 Pälkäneen Epaalan Vaijalassa toisena kaksosista
k. lapsena, tiedot puuttuvat

Olavi Matinpoika, suutari, torppari Tyrvännössä
s. 7.6.1722 Pälkäneen Epaalan Vaijalassa toisena kaksosista
k. joulukuussa 1795 Tyrvännön Pitkänsillan torpassa
Mainitaan suutarina Pälkäneen Ruokolassa 1742–1752, Äimälän Lassilassa 1753–1757. Muutti 1757 Tyrvännön Uskilaan, jossa ainakin vuoteen 1764 Mäntälän Hallin torpparina. Mainitaan vuodesta 1766 Haukilan Pitkänsillan torpparina.
Puolisot: 1) *Kaisa Heikintytär*. Vihitty 26.12.1745 Pälkäneen Äimälän Lassilassa. S. 20.11.1724 Pälkäneen Äimälän Lassilassa, k. n. 1757 Tyrvännössä.
2) *Briitta Heikintytär*. Vihitty 1.1.1759 Tyrvännössä. S. rippikirjan mukaan 1727, k. 9.11.1799 Tyrvännön Suontaan Mattilan Mäkelän torpassa.

Matti Matinpoika
s. 13.10.1724 Pälkäneen Epaalan Vaijalassa
k. 17.12.1725 Pälkäneen Epaalan Vaijalassa

Liisa Matintytär, Äimälän Lassilan emäntä
s. 17.10.1726 Pälkäneen Epaalan Vaijalassa
k. 4.6.1807 Pälkäneen Äimälän Lassilassa
Puoliso: *Erkki Juhonpoika Alfving*. Vihitty toiseen avioliittoonsa 22.12.1743 Pälkäneen Onkkaalassa. Ensimmäinen vaimo Briitta Gabrielintytär Reuter. S. 7.5.1715 rippikirjan mukaan, k. 7.1.1781 Pälkäneen Äimälän Lassilassa. Lassilan rusthollin isäntänä ainakin 1727–1753.

Pekka Matinpoika, torppari Tyrvännössä
s. 21.3.1729 Pälkäneen Epaalan Vaijalassa
k. 17.6.1785 Tyrvännön Uskilan Haukilan Kirjavan torpassa
Puolisot: 1) *Maria Antintytär*. Vihitty 26.12.1749 Pälkäneellä. S. rippikirjan mukaan 12.3.1728, k. n. 1767 Tyrvännössä.
2) *Maria Pekantytär*. Vihitty n. 1768. S. rippikirjan mukaan 29.5.1735, k. ennen v. 1779.
3) *Anna Olavintytär*. Mainitaan ensimmäisen kerran rippikirjassa 1779. S. 1729, k. 6.2.1786 Tyrvännössä.

Lähteet

Hjalmar Appelgren-Kivalo 1937: Appelgren-suku. – Suomen Sukututkimusseuran vuosikirja XIX-XX (1935–1936). Helsinki: Suomen Sukututkimusseura. Sivut 5–9.
P. Er. Gadd 1960: Släktkalender III. Helsinki. Sivut 16.
Viljo Nissilä et al.1972: Pälkäneen historia. Sivut 356, 435, 624, 669.
Valvatti Vaulo 1968: Tyrvännön vaiheita. Sivut 70.
Olavi Wanne 1974: Uusi sukukirja II. Sivut 1–5.
Mikrofilmit: Suomen asutuksen yleisluettelo, Pälkäneen, Paltamon ja Tyrvännön rippikirjat, historiakirjat ja SSS:n historiakirjajäljennökset.

Minna Savola

Palkollisten suhteet isäntäväkeen 1600-luvulla

Palvelusväki alkoi 1600-luvulla erottua omaksi ryhmäkseen maaseudulla. Valtiovalta sääteli palkollisten työtä ja oikeuksia palkollissääntöjen avulla. Valtio oli kiinnostunut työvoimasta ja sen riittävyydestä sekä toisaalta sotilaise (eli sotilaaksi palkattujen renkien) saamisesta. Palkollissäännöt oli laadittu näitä tavoitteita silmällä pitäen, eivätkä säännöt olleet palkollisille edullisia. Toisaalta säännöt takasivat palkollisille jonkinlaisen oikeusturvan.

Vuoden 1664 palkollissäännön mukaan henkilöllä, jolla ei ollut omaisuutta, maata tai laillisesti vahvistettua elinkeinoa, oli oltava palveluspaikka ja isäntä. Vuoden 1686 palkollissääntö pyrki edistämään aatelisten mahdollisuuksia saada palvelijoita. Säännössä sanottiin, ettei talonpoika saanut palkata enempää palvelijoita kuin tarvitsi. – Käytännössä palkolliset olivat isäntäperheen "lapsia", jotka kuuluivat kotikurin piiriin. Isäntä oli talossaan herra, mutta toisaalta hänellä oli myös vastuu talonsa väestä.

Kirkko loi kruunun käyttöön luterilaisen ideologian, jonka mukaan sääty-yhteiskunta oli Jumalan määräämä. Jokaisella tuli olla isäntä, ja isäntää oli nurkumatta toteltava. Isännällä oli lain mukaan oikeus ojentaa niskuroivaa palvelijaa, mutta tarpeeton kurittaminen sattoi johtaa isännän käräjille.

Palkollisten määrä

Palkollisten määrä vaihteli Suomen eri osissa ja myös eri aikoina. Piikoja oli 1600-luvun alkupuolella ja keskivaiheilla huomattavasti enemmän kuin renkejä, mutta vuosisadan loppupuolella renkejä oli noin puolet (ja paikoin yli puolet) kaikista palkollisista. Renkien lukumäärän kasvu johtui mm. sotamiesten tarpeen vähenemisestä.

Eniten palkollisia oli Lounais-Suomessa, jossa oli paljon kartanoita, suuria talonpoikaistiloja ja rälssitiloja. Enimmillään pitäjän henkikirjoitetusta väestä saattoi puolet olla palvelusväkeä. Alueella asui paljon säätyläisiä, jotka eivät itse tehneet ruumiillista työtä ja joiden viljelykset olivat riippuvaisia vieraasta työvoimasta. Pappiloissa oli palvelijoita noin nelinkertainen määrä ratsutiloihin verrattuna. Lounais-Suomessa oli myös paljon sotilaiksi palkattuja renkejä, ja heidän joutumisensa 30-vuotiseen sotaan vähensi renkien määrää alueella 1600-luvun alkupuolella.

Pohjanmaalla oli vähän palvelijoita, hekin lähinnä pappiloissa ja vanhan asutuksen alueella rannikolla. Itä-Suomessakin palvelijoiden lukumäärä pysyi suurperheinstituution vuoksi pienenä, kaupunkeja lukuun ottamatta. Heidän määränsä lisääntyi kuitenkin 1600-luvun loppupuolella kolminkertaiseksi.

Koko Suomen palvelijoiden määrä kasvoi 1600-luvun lopulla. Myös irtolaisten ja mäkitupalaisten sekä toisaalta torpparien lukumäärä lisääntyi. Torpparit suorittivat päivätöitä taloihin, mikä toisaalta vähensi palvelusväen tarvetta. Suuret nälkävuodet 1690-luvulla vähensivät tilatonta väestöä, mutta moni entinen renki saattoi myös ryhtyä autioituneen tilan uudeksi isännäksi. Suuri Pohjan sota vei miehiä, ensimmäiseksi irtolaisia ja renkejä. Sodan jälkeen maaseudulla oli vähemmän palkollisia kuin ennen sotaa.

Valtiovalta ja työvoimapolitiikka

Valtiovalta katsoi palvelijakysymystä omasta näkökulmastaan. Valtiolle oli tärkeintä taata työvoiman sekä sota-

miesten saanti. Valtion työvoimapolitiikka ja lainsäädäntö loivat perustan palvelijoiden ja isäntien väliselle suhteelle.

Palveluspakko takasi talonpojille aputyövoiman ja esti toisaalta yhteiskunnalle haitallisen vapaana kuljeskelun. Kerjäläisiä ei katsottu suopeasti, vaan heistä haluttiin saada matalapalkkaista työvoimaa. Valtio ei pyrkinyt niinkään edistämään hyvinvointia kuin takaamaan edullisen ja riittävän työvoiman saannin talonpojille ja säätyläisille.

Ensimmäinen palkollissääntö annettiin vuonna 1664. Sen mukaan palvelus oli otettava jos sitä tarjottiin. Isännän valta oli ehdoton, mutta toisaalta palkollisellakin oli oikeuksia mahdollisten väärinkäytösten sattuessa. Palkollisen oli pysyttävä talossa koko sovittu palvelusaika, eikä isäntä voinut erottaa häntä ennen palvelusajan päättymistä ilman pätevää syytä.

Vuonna 1686 annettiin uusi palkollissääntö. Tämä sääntö oli talonpojille edullinen, mutta edelleen sekä talonpojat että aateli vaativat palkkataksojen määräämistä. Aatelin mielestä talonpojat pitivät liikaa palvelijoita ja maksoivat liian korkeita palkkoja. Aateli halusi saada omaan palvelukseensa ylimääräiset palvelijat.

Palvelijoiden liikkumavapautta rajoitettiin entisestään 1693, jolloin heitä kiellettiin muuttamasta läänistä toiseen ilman maaherran lupaa. Läänin ja pitäjän sisällä palvelijat sentään saivat muuttaa.

Palvelijoiden palkkaus

Palkkaus perustui isännän ja palvelijan väliseen keskinäiseen sopimukseen. Joillakin alueilla valtiovalta pyrki säätelemään palvelijoiden enimmäispalkkoja, mutta isännät saattoivat salassa maksaa enemmän palkkaa kuin oli sallittua. Alueilla, joilla mahdollisia palkollisia oli vähän, isännät joutuivat kilpailemaan rengeistä ja piioista ja lupaamaan näille suurempia palkkoja kuin naapurinsa. Renkejä palkattiin myös sotamiehiksi, ja heille maksettiin parempaa palkkaa kuin muille palvelijoille.

Yleensä palkka sisälsi pestirahan ja rahapalkan sekä vaatteita, viljaa tai muita tarvikkeita. Palvelija sai talosta myös ruoan ja asunnon. Lisäksi isäntä maksoi palvelijan henkirahan ja muut verot.

Palkan suuruus vaihteli eri puolilla Suomea. Palkan suuruus vaihteli myös paikkakunnittain, mutta yleisesti ottaen Itä- ja Lounais-Suomessa palkat olivat pienemmät kuin Pohjanmaalla, missä palvelijoita oli vähemmän. Varsinkin renkiehdokkaista oli Pohjanmaalla pulaa, sillä perinteinen tilojen jakaminen ja uudistilojen perustaminen sekä sotaväki sitoivat suuren osan miesväestöä. Toisaalta tervanpoltto ja rannikkoseutujen sahat toivat Pohjanmaalle varallisuutta, jonka turvin saattoi palkata palvelijoita.

Varsinkin 1600-luvun alkupuolella rengeistä oli pulaa, ja rengin töihin saatettiin palkata piika. Tällöin piika sai suurempaa palkkaa kuin hän muuten olisi saanut; piian palkka oli yleensä noin puolet rengin palkasta. Jos piika toimi erikoistehtävissä, esim. karjapiikana, hän sai enemmän palkkaa kuin tavallinen piika.

Karkaaminen

Palkollisen pestaaminen tapahtui yleensä syksyllä, ja pesti oli määräaikainen. Isäntä antoi tulevalle rengille tai piialle pestirahan, joka teki sopimuksesta sitovan. Palkollinen ja isäntä sopivat palkasta ja palvelusajan kestosta. Pestin ottamisen jälkeen asiaa ei voinut enää perua, oli talo ja olosuhteet siellä millaiset tahansa. Jos palkollinen karkasi kesken palvelusajan, oikeus tuomitsi hänet useimmiten palaamaan takaisin ja kenties maksamaan sakkojakin.

Karkaamisen syynä saattoi olla huono kohtelu tai riittämätön ravinto. Toisaalta palkollista houkuteltiin toiseen taloon kesken palvelusaikaa lupaamalla esim. suurempaa palkkaa kuin vanhassa palveluspaikassa. Pääasiassa karanneet palkolliset olivat renkejä, ja heistä monet oli pestattu sotilaiksi.

Palkollisten avioituminen

Palkolliset eivät voineet vapaasti solmia avioliittoa. Naineita renkejä ei suosittu, ja naimisissa olevia piikoja ei käytännössä ollut. Jos renki ja piika päättivät mennä naimisiin, he useimmiten ryhtyivät

mäkitupalaisiksi tai itsellisiksi. Kesken palvelusaikaa avioitunut ja poislähtenyt piika joutui korvaamaan lähtönsä hankkimalla tilalleen toisen piian. – Sotilaat sitä vastoin solmivat usein avioliiton, ja sotilaan vaimo toimitti talossa piian tehtäviä.

Kun palvelijoista oli pulaa, yksinäinen isäntä tai emäntä saattoi houkutella palkollisen taloon tarjoamalla tälle avioliittoa. Talo sai kaipaamaansa työvoimaa, mutta kun esim. kesän kiireiset työt oli tehty, avioliittolupaus peruttiin ja palkollinen sai lähteä tiehensä. Palkollinen saattoi tällöin viedä asian oikeuden eteen ja vaatia korvausta tekemästään työstä. Joskus oikeus katsoi, että avioliittolupaus oli pidettävä, eikä lupauksen rikkomisesta selvinnyt sakoilla tai rahallisella korvauksella.

Kaupunkien palvelusväki

Hallintokaupungeissa asui paljon virkamiehiä, joilla oli palvelijoita. Muissa kaupungeissa, varsinkin pienemmissä, palvelusväkeä oli vähän. Eniten palvelijoita oli Turussa, Viipurissa, Vaasassa ja Oulussa. Monissa kaupungeissa palvelijoiden määrä laski 1690-luvulla. Esim. Viipurissa palvelijoita oli 1650-luvulla 32,7 % henkikirjaväkiluvusta, mutta 1690-luvulla enää 11,6 %. Kaupungeissa, kuten maaseudullakin, piikoja oli enemmän kuin renkejä. Turussa piikoja riitti jokaiseen porvaritalouteen, mutta renkejä oli vain rikkaimmilla virkamiehillä ja porvareilla. Palvelusväkeen ei tosin laskettu käsityöläisten luona asuvia kisällejä ja oppipoikia eikä porvarien palveluksessa olevia kirjureita ja kauppaapulaisia.

Aikoina, jolloin palvelusväestä oli pulaa, porvarit ja talonpojat kilpailivat palvelijoista. Maaseudulta karkasi palvelijoita kaupunkeihin, missä he ryhtyivät porvarien palvelukseen ja toivoivat siten välttävänsä takaisin passittamisen. Talonpojat valittivat palvelijoiden karkaavan ulkomaille asti. Rengit pestautuivat laivojen miehistöön ja pääsivät näin meren yli Ruotsiin, Viroon tai Liivinmaalle.

Palkollisten kohtelu

Palkollisista ja heidän kohtelustaan on säilynyt vähän tietoja. Tuomiokirjoissa säilyneet tapaukset ovat useimmiten riidoista syntyneitä eivätkä kerro tyypillisistä tilanteista. Lainsäädännön perusteella kuitenkin tiedetään, että isännällä oli ehdoton valta palkollisiinsa nähden. Heidän tuli totella isäntäänsä ja tehdä niitä töitä, jotka heille määrättiin. Jos palvelija ei noudattanut isäntänsä tahtoa, isännällä oli oikeus ensin ystävällisesti ja sitten ankarammin kehottaa palvelijaa hänelle määrättyyn työhön. Jos sanat eivät tehonneet, isännällä oli kotikurin mukaan oikeus käyttää ruumiillista rankaisua. Turhan päiten tai aiheettoman ankarasti ei palvelijaa kuitenkaan saanut rankaista.

Palkollisten kohtelu oli erilaista eri yhteiskuntaluokissa. Talonpoikien luona palkolliset useimmiten asuivat ja ruokailivat yhdessä isäntäväen kanssa, ja palkollisten kohtelua voi luonnehtia ankaran asialliseksi. Aatelisilla puolestaan oli laajempi rankaisuvalta palvelijoihinsa nähden, ja aateliset asuivat omissa rakennuksissaan erillään palvelusväestä. Esim. vuoden 1671 asetuksen mukaan aatelisen isännän sallittiin rankaista palvelijoitaan mm. raipparangaistuksella tai istuttamalla heitä kuukauden ajan vedellä ja leivällä.

***

Lyhennetty referaatti Toivo Nygårdin tutkimuksesta *Suomen palvelusväki 1600-luvulla. Palkollisten määrä, työ, palkkaus ja suhteet isäntäväkeen*. Historiallisia Tutkimuksia 150. Helsinki 1989.

Tietovarkaudet eivät herättäneet keskustelua

Edellisessä Orpanassa alustettu keskustelu sukututkimustietojen varkauksista ei herättänyt jäsenistössä ajatuksia, joten asiasta ei puhuta enää tässä lehdessä.

Tietovarkauksien välttämiseen liittyvästä lähdeviitteiden merkitsemisestä ja kirjallisuusluettelon laatimisesta esitelmöidään seuran jäsenillassa huhtikuussa 2001.

Johanna Kurela

Syysretki Pirkkalaan ja Nokialle 7.10.2000

Vanhaa Pirkkalaa Pyhäjärven ympäri

Tampereen seudun sukututkimusseuran vuoden 2000 syysretki suuntautui Pirkkalaan ja Nokialle. Vuoden 1999 jäsenkyselyssä oli selvinnyt, että huomattavan suurta osaa seuralaisistamme kiinnostaa sukututkimusmielessä Tampere ja sen lähikunnat. Retki järjestettiinkin juuri heitä ajatellen, mutta – kuten ennenkin – retki osoittautui antoisaksi myös niille, joilla itsellään ei ole sukusiteitä paikkakunnille.

Retken oli järjestänyt tunnettuun hyvään tapaansa Ari Vesola. Oppaiksi oli saatu seuran omista jäsenistä Jouko Hillukka, joka esitteli Pirkkalaa, ja Risto Husa, joka puolestaan kertoi Nokian puolen nähtävyyksistä. Kumpikin opas oli erittäin asiantunteva ja miellyttävä. Sydämellinen kiitos heille! Kiitos myös retken eri vaiheissa lyhyemmän aikaa erikoisalastaan kertoneille emäntä Sirkku Ollilalle, työnjohtaja Tuomo Nenoselle, ylihoitaja Tarja Pukurille ja teollisuusopas Pentti Leppäselle.

Retken teemana oli vanha Pirkkala. Tammerkosken länsipuoli on kuulunut muinoin Pirkkalan suurpitäjään, joten retkiseurue oli omalla kohdealueellaan jo ennen bussiin nousemista Keskustorilla. Retkireitti kulki Pyhäjärveä ympäri Pirkkalan ja Rajasalmen sillan kautta Nokialle ja sieltä Pispalan ohi takaisin Tampereen keskustaan.

Pirkkalassa muinaisaikaista asutusta

Pirkkalan suurpitäjä on hyvin vanha asutus- ja kauppapaikka. Se on sijainnut edullisesti monien vesireittien solmukohdassa. Aiemmin Pyhäjärven pinta on ollut korkeammalla ja vesireittejä on ollut enemmän. Esimerkiksi Viinikanoja ja Härmälänoja ovat ennen olleet jokia, joita myöten on päästy Kangasalle ja Lempäälään ja niistä edelleen kauemmaksi.

Pirkkalasta on tehty runsaasti arkeologisia löytöjä, joiden perusteella tiedetään, että alueella on ollut asutusta jo esihistoriallisista ajoista lähtien. Mm. Sankilan tilan tienoilta on löydetty kivi- ja rautakautisesta asutuksesta kertovia merkkejä. Pirkkalankylän vilkkaista kauppasuhteista kertovat mm. viikinkiaikaiset esinelöydöt. Pirkkalankylä on historiallisellakin ajalla ollut merkittävä kylä, jossa on ollut 1400–1500-luvulla 18 taloa. Kun muistetaan, että jokaiseen taloon kuului 10–20 rakennusta, voidaankin jo puhua suurkylästä.

Pirkkalassa tiedetään olleen kirkon jo 1300-luvulla. Kauppatoimistaan rikkaat pirkkalaiset eivät kuitenkaan rakentaneet pitäjäänsä komeaa kivikirkkoa, vaikka mm. Messukylään ja Lempäälään oli kiviset kirkot rakennettu jo keskiajalla. Poikkeuksellista on sekin, ettei Pirkkalassa kirkon ympärillä ole koskaan ollut kyläasutusta.

Kuuden kirkon kierros

Sukututkijat tutustuivat retkensä aikana kuuteen kirkkoon tai niiden jäännöksiin. Kirkkokierros alkoi nykyPirkkalasta, missä silmäiltiin ulkoapäin Pirkkalan uutta, vaaleaa kirkkoa, joka valmistui 1994 ja on tällä hetkellä Suomen toiseksi nuorin kirkko. Seuraavaksi vuorossa oli Pirkkalan vanha kirkko, joka ei iältään ole kovin vanha: se valmistui vuonna 1921, mutta tuhoutui tulipalossa sekä 1930- että 1940-luvulla. Tämän kirkon sisustuksen ominainen piirre oli pystypilareita pitkin kiipeävät tyylitellyt koristemaalaukset.

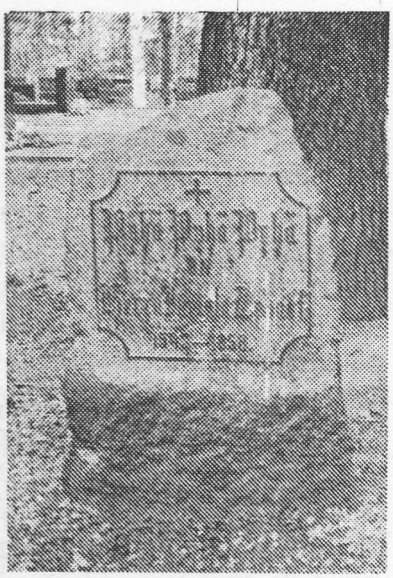

Pirkkalan vanhan kirkon hautausmaalla on muinaisen puukirkon muistomerkki, jossa lukee "Pyhä Pyhä Pyhä ON Herra Jumala Zebaot 1543–1858".

Vanhan kirkon hautausmaalla on entisen pienen puukirkon muistomerkki. Paikalla on ollut kirkko ainakin vuodesta 1543 vuoteen 1858, jolloin se purettiin. Sen läheisyydestä on löytynyt maahan kaivettu luuhuone, jonne siirrettiin kirkon alle haudattujen vainajien jäänteet silloin kun tarvittiin lisää tilaa uusille vainajille.

Neljäntenä retkeläiset pääsivät harvinaiseen sairaalakirkkoon: Pitkänniemen sairaalan hallintorakennuksessa sijaitsevaan valoisaan kappeliin. Tämän kirkon taideteokset ovat nykytaidetta kauneimmillaan – alttaritauluna on Osmo Rauhalan peura-aiheinen "Toivo" – mutta niitäkin kauniimpana loisti korkeista kaari-ikkunoista avautuva näky sinisenä aaltoilevalle Pyhäjärvelle ja kullan ja oranssin sävyissä hehkuvaan puutarhaan.

Nokialla tutustuttiin Nokian kirkkoon, mikä on viime aikoina tullut laajasti tunnetuksi torstai-iltojen karismaattisista kokouksistaan. Keltainen kirkko korkeine kupuineen on Pantheon-tyylinen. Vuonna 1837 valmistuneen kirkon piirustukset on laadittu arkkitehti C. L. Engelin johdolla. Kirkkoon on myöhemmin lisätty mm. alttari- ja sakastiosa ja sen alle on louhittu saleja.

Kirkon kellarissa on hieno ja kiinnostava kirkkomuseo, jonka erikoisuuksiin kuuluu mm. Tottijärveltä peräisin oleva suuri puusaavi, jonne upotettiin sulamaan talviaikana jäätyneet ruumiit ennen niiden siunaamista.

Kirkkokierroksen viimeisimpänä kohteena oli Nokian kartanon pihamaalla oleva kumpu, josta on löydetty pienen keskiaikaisen kappelin perustukset. Samalla paikalla on myös arvoituksellinen Nokian Kivi, joka kansantarujen mukaan on 1200-luvulla eläneen mahtavan pirkkalaispäällikkö Matti Kurjen hautakivi.

Kotiseututalo pirkkalankoivun katveessa

Retken aluksi seurue kierteli hiljalleen nyky-Pirkkalan puolella mm. Pyhäjärven rannan kauniita Partolan ja Haikan kartanon maita, jotka aiemmin ovat olleet pitkään aatelisten Spåre- ja von Pfaler -sukujen hallussa. Näillä alueilla on nykyisin runsaasti uutta asutusta. Kartanoilla on ollut vehmaat puistot, jotka nyttemmin on päästetty villiintymään.

Pirkkalan kuntakeskuksen kohdalla on aiemmin ollut viiden talon ryhmäkylä. Näistä taloista paikalla on enää Ollila. Ollilassa toimii nykyisin maalaiskauppa, josta voi ostaa mm. juureksia, marjoja, erilaisia puu- ja tekstiilikäsitöitä sekä hunajatuotteita. Tilalla on myös eläimiä – ainakin hevosia, lehmiä, lampaita ja kanoja – joita voi käydä katsomassa.

Ollilassa juotiin aamukahvit, minkä jälkeen emäntä Sirkku Ollila puhui maanviljelyksen menneisyydestä ja hahmotteli tulevaisuutta. Ollilaa on viljelty viimeistään 1540-luvulta lähtien ja tila on yli 500 vuoden kuluessa kokenut monenlaisia uudistuksia ja muutoksia. Ollilassa on tehty kiinnostavia uudistusmielisiä kokeitakin. Sirkku Ollilan isoisä oli rakentanut navetan ja puimalan välille jopa rautatien, jota pitkin hevonen veti vaunun mäkeä ylös – lastissa oleva vaunu meni alaspäin raiteita pitkin omalla painollaan.

Iltapäivällä päästiin Nokian puolella käymään toisessa vanhassa talossa, Hinttalan kotiseutumuseossa, joka valmistui 1954. Museoalueelle on koottu rakennuksia eri puolilta lähitienoita: mm. aitta on Villilästä ja savusauna Karkusta. Itse pirttirakennus on rakennettu 1839 ja nykyisellä paikallaan se on ollut noin 150 vuotta. Museon pihalla ihastusta herätti keltalehtisenä loistava komea pirkkalankoivu, jonka sukujuuret

Pirkkalan Ollilan tilalla seurue jakautui kahteen ryhmään, joista toinen tutustui maalaiskaupan tarjontaan sillä aikaa kun toinen puoli oli aamukahvilla.

ovat tiedossa: sen "äiti" on Linnavuoresta.

Talonpoikaisnähtävyyksien vastapainoksi kuultiin tarinaa myös teollisuudesta. Teollisuusopas Pentti Leppänen kertoi asiantuntevasti nokialaisen paperi- ja selluteollisuuden alkuvaiheista.

Patruuna Fr. Idestam perusti Nokian ensimmäisen hioketehtaan kosken pohjoispuolelle vuonna 1869. Muutamaa vuotta myöhemmin Idestam osti huutokaupasta Nokian kartanon ja sai sen mukana kaikki loputkin koskioikeudet, ja niin teollisuus saattoi vallata koko kosken. Vuonna 1875 perustettiin ensimmäinen selluloosatehdas Nokialle.

Teollisuuden mukana seurasi paitsi maattoman väen siirtymistä teollisuuden palveluun myös koulu- ja terveydenhoitopalvelujen tuloa, sillä patruuna Idestram tahtoi varmistaa työväkensä pysyvyyden. Nokialaiset talolliset katsoivat karsaasti tehtaiden tuloa, sillä he pelkäsivät menettävänsä palkollisensa rahapalkkaa saaviksi tehtaantyöläisiksi.

Lounas Pitkässäniemessä

Pirkkalan ja Nokian esittelyjen välillä pysähdyttiin Pitkänniemen sairaalaan, missä kuultiin mielisairaalan ja alueen menneisyyden esittely ja syötiin erinomainen lounas.

Pitkässäniemessä on aikaisemmin ollut sotilasvirkatalo. Kun sairaalan perustuksia alettiin kaivaa vuonna 1896, löytyi heti ensimmäisinä päivinä suuri rahakätkö: 76 kiloa Suomen sodan 1809 aikaisia rahoja.

Pitkänniemen sairaala juhlii 100-vuotista toimintaansa vuonna 2000. Ensimmäiset potilaat tulivat taloon 1900.

Luonnonkauniille paikalle perustetun mielisairaalan yhtenä hoitomuotona on alusta alkaen ollut työterapia: potilaat ovat voineet osallistua maataloustöihin. Maatöitä on riittänyt ulkopuolisillekin – moni sukututkija on ansainnut ensimmäisen palkkansa kasvimaiden rikkaruohoja kitkemällä. Sairaalan kasvihuoneiden kukkia samoin kuin potilaiden askartelutöitäkin on alueella myynnissä. Kaunista sairaala-aluetta saavat ulkopuolisetkin tulla katsomaan. Sen puisto on näkemisen arvoinen sairaalan ensimmäisen ylilääkärin kasvitieteen harrastuksen ansiosta. Alueella on myös pieni hautausmaa, jonne on siunattu noin 460 henkeä.

Pitkänniemen keittiöhenkilökunnan taidoista sai sukututkijaseuruekin nauttia. Yksinkertainen ateria oli erittäin herkullinen – jopa liiankin hyvä, väittivät ne, jotka ottivat liian suuren annoksen hyvältä tuoksuvaa ja kauniisti laitettua ruokaa. Pitkästänie-

mestä lähdettyä ja Nokialla ajellessa bussi olikin epätavallisen hiljainen, kun joukko sulatteli lounastaan.

Nuijasodan taistelu Nokialla

Sukututkijat näkivät sekä Pirkkalan että Nokian puolella paikkoja, missä on käyty nuijasotaa 1500-luvun lopussa.

1596–1597 puhkesivat eteläpohjalaiset talonpojat kapinaan Suomen käskynhaltija Klaus Flemingiä ja tämän ylläpitämää, talonpojille kohtuuttoman raskaaksi käynyttä linnaleirijärjestelmää vastaan. Talonpoikien joukko hyökkäsi nuijat aseenaan kohti etelää, ja sodan ratkaiseva taistelu käytiin Nokialla.

Joulukuun lopulla 1596 nuijamiesten noin 800-henkinen joukko asettui Nokian kartanon tienoille sotaleiriin. Marski Klaus Flemingin joukot olivat tiettävästi leiriytyneet nyky-Pirkkalan puolelle kirkon läheisyyteen.

31.12.1596 Klaus Fleming ja tämän noin 3300 koulutetun sotilaan joukko hyökkäsi Jaakko Ilkan johtamien miesten kimppuun. Ankaran, mutta tuloksettoman taistelun jälkeen Klaus Fleming lähetti neuvottelijoita nuijamiesten leiriin. Hän tarjosi nuijamiehille sovintoa sillä ehdolla, että heidän päällikkönsä luovutettaisiin Flemingille.

Nuijamiesten joukko oli leimahtanut kapinaan vahvan johtajansa ansiosta, mutta nyt sisäisesti epäyhtenäinen joukko alkoi henkisesti hajaantua. Kun Jaakko Ilkka kuuli neuvotteluissa vaadittavan hänen päätänsä, pakeni hän ratsulla yötä myöten Hämeenkyrön suuntaan. Nuijamiehet lähtivät hänen perässään kohti Pohjanmaata.

Flemingin huovit saivat nuijamiehet kiinni ja löivät joukon verisesti hajalle. Jaakko Ilkka saatiin kiinni Hämeenkyrössä ja teloitettiin päällikköineen tammikuussa 1597 Isonkyrön kirkolla.

Nuijasodan kahakat jatkuivat vielä tämänkin jälkeen Päijät-Hämeessä ja Savossa. Nuijamiesten kapina lopetettiin säälimättömän raa'asti – jopa antautuneita ja aseettomia miehiä hakattiin kuoliaaksi. Toisaalta myös nuijamiehet kohtelivat vastustajiaan julmasti. Sodan viimeinen suurtaistelu käytiin Ilmajoen Santavuorella 24.2.1597.

Sitten vielä pullakahvit keitettiin

Nokian kartanon tien varressa olevalta nuijasodan muistomerkiltä sukututkijain joukko lähti nauttimaan Nokian kaupungin tarjoamat pullakahvit kylpylähotelli Edeniin. Kahvin jälkeen retken ohjelma oli päättynyt ja seurue palasi Tampereelle.

Päivä oli paitsi ohjelman myös säätilan puolesta onnistunut. Retkeläisiä suosi vuodenaikaan nähden poikkeuksellisen leuto poutasää. Puolenpäivän aikoihin pilvet haihtuivat ja retken loppupuoli tehtiin kirkkaassa auringonpaisteessa. Syystuulet eivät vielä olleet riipineet puista kaikkia keltaisia lehtiä ja pihlajissa rusottivat yhä punaiset marjatertut. Näin retkiseurue kulki halki sydän-Pirkkalan punaisen ja kullan – Pirkanmaan omien värien – loistaessa lämpimästi.

In memoriam

Seuran tietoon on syyskaudella 2000 tullut, että seuraavat jäsenemme on siirtyneet ajasta ikuisuuteen.

Eeva Heikkinen
Kirsti Hyttinen
Jukka Rothovius

Kirjahankinnat vuonna 2000

Esipolvihakemisto II – Kainuu. Toimittaneet Anna ja Olavi Tervo. Oulun Sukututkimuseuran julkaisuja 23, Oulu 2000.

Esipolvitauluja nro 7. Toimittanut Eino Koskinen. Tampereen seudun sukututkimusseuran erillisjulkaisusarjan nro 13, Tampere 2000.

Hämeenlinnan ensimmäinen rippikirja vuosilta 1678–1690. Hämeenlinnan sukututkimusseuran julkaisuja nro 2, Hämeenlinna 2000.

Vuosikirja Kevät 2000. Tampereen seudun sukututkimusseura ry.

Karjalan vaakunat ja liput. Paskov Aleksandr.

Kuoreveden Kolhin suku. Jälkipolvitauluja 1710–1999. Koonnut Risto Keskinen. Tuomas Niilonpoika Mäntsän Jälkeläisten Sukuseura ry, Tampere 1999.

Pohja-Tartunmaan talud [Pohjois-Tartonmaan maatilat] 1562–1858, I–IV. Tarton yliopisto, Liitoja Ülle, Tallinn 1992.

Sukututkimus askel askeleelta. Kirjoittajat Matti J. Kankaanpää, Tuula Kiiski ja Elisabeth Uschanov. Suomen Sukututkimusseura, Helsinki 1999.

Ruoveden Ala-Hanhon suku. Jälkipolvitauluja 1718–2000. Koonnut Juho Laesvuori. Tuomas Niilonpoika Mäntsän Jälkeläisten Sukuseura ry, Ylöjärvi 2000.

Ruoveden Kangasjärven suku. Jälkipolvitauluja. Koonnut Juho Laesvuori. Tuomas Niilonpoika Mäntsän Sukuseura ry, Ylöjärvi 2000.

Ovi menneeseen. Kyläkirja Päilahden entisen koulupiirin alueelta. Toimittanut Pekka Nuottajärvi. Pitkäjärvi–Päilahti-kylähistoriatoimikunta. Orivesi, 2000.

Vartiaisten vaiheita III–IV. Vartiaiset ry:n julkaisusarja.

Vartiaiset ry 1949–1999, 50-vuotishistoriikki. Vartiaiset ry:n julkaisuja.

Eestimaa 1725–1726. Adramaarevisjon. Läänemaa. Allikpublikatsioon. Viron 1725–1726 vuosien auranalatarkistus. Läänemaa. Lähdejulkaisu, Tallinn 1990.

Tartu ülikooli usuteaduskond 1632–1940. [Tarton yliopiston uskontotieteellinen tiedekunta 1632–1940]. Raid Lembit, Tartu 1995.

Saaremaa Maasilinna foogtkonna maaraamatud 1569–1571. Allikpublikatsioon. Tiik Leo, Tallinn 1992. Saarenmaan Maalinnan voutikunnan maakirjat 1569–1571. Lähdejulkaisu.

Schwedishe Garnisionen in Est- und Livland 1654–1699. [Ruotsalainen varuskunta Virossa ja Liivissä 1654–1699.] Tarton yliopisto, Laidre Margus Tallinn Valgus 1990.

Juurtega Sajandite Mullas. M. Kahu, Tallinn Eesti Raamat 1990.

Juuria etsimässä 1986–1997. Pohjois-Karjalan sukututkijain seura ry. Joensuu 1998.

Tampereen ensimmäinen apteekki 1800–2000.

Suomen trikoo 1903–1953. Yrjö Raevuori, Suomen trikoo Oy Ab, Oy Tilgman Ab 1954.

Porthanin monet kasvot. Kirjoituksia humanistisen tieteen monitaiturista. Juha Manninen.

Suomen historiallinen bibliografia 1901–1925, I–II. Aarno Maliniemi ja Eila Kivikoski.

Suomen historiallinen bibliografia 1926–1950, I. J. Vallinkoski & Henrik Schauman.

Suomen historiallinen bibliografia 1926–1950, II. J. Vallinkoski & Henrik Schauman.

Suomen historiallinen bibliografia 1951–1960. Paavo Lamminen.

Polku sammui. Pertti Virtaranta. Vammalan kirjapaino Oy 1972.

Sukuni juuret. Inkeri Siren. Lahti 2000.

Satakunnan sukututkimusseura ry, Vuosikirja 1999 ja 2000:1.

Ruotsalaisten vapaatalonpoikien feodaalien vastainen taistelu XVIII–XIX-luvun Eestissä. [Kirj. saksaksi.]

Osa julkaisuista on saatu lahjoituksina. Seura kiittää sydämellisesti kaikkia niitä, jotka ovat lahjoittaneet suurempia tai pienempiä tutkimuksiaan seuran kirjastoon!

Sisältö

Pekka Nuottajärvi
Puheenjohtajan palsta 1

Johanna Kurela
Kansanrunokirjasta sisältöä sukututkimukseen 2

Annikki Yrjölä – Johanna Kurela
Peter Thomassonin vanhemmat kateissa 3

Pekka Sillanpää
Pälkäneen taistelu 1713 4

Johanna Kurela
Seura tarvitsee apuasi 11

Seija Pessi
Talohistoriaa Kangasalta: Havisevan kylän Paavola 12

Johanna Kurela
Keväällä uusi kuvankäsittelykurssi 15

Kyllikki Helenius
Pieni oikeakielisyyshuomautus 15

Pekka Nuottajärvi
Sukututkijoiden juhlaviikko Helsingissä 16

Johanna Kurela
Vuosikirjojen ja Orpanoiden sisällysluettelot
tulossa Internetiin 17

Virpi Nissilä – Johanna Kurela
Kirkkoherrasta torppareihin:
Anna Stina Castreniuksen lapset 18

Minna Savola
Palkollisten suhteet isäntäväkeen 1600-luvulla 22

Johanna Kurela
Tietovarkaudet eivät herättäneet keskustelua 24

Johanna Kurela
Vanhaa Pirkkalaa Pyhäjärven ympäri 25

In memoriam 28

Kirjahankinnat vuonna 2000 29